

עניינים נחוצים

ממורנו הגר"י טשזנר שליט"א

מדיני חזרת הש"ץ

שאינן תפלת נדבה בשבת, הרי הוא כאינו בקי שאינו יכול להתפלל בעצמו, ויוצא ע"י הש"ץ. ולכן מחוייב לשמוע מהש"ץ, ויתנה שאם הוא מחוייב תהא לחובה, ואם לאו יהיה כשאר אדם ששומע מהש"ץ. וכן כתב בכף החיים (אות נ"ד) ובקצות השלחן (בדי השלחן סק"א).

ה) כתב עוד השו"ע (סעיף ג'): קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפלה, אעפ"כ ירד ש"צ וחזור להתפלל, כדי לקיים תקנת חכמים, ע"כ. שכשתקנו חכמים שיחזור ש"ץ התפלה לא הצריכו לחפש בכל תפלה אחר כל איש ואיש שבבהכ"נ אם יש שם מי שאינו בקי אם לאו, אלא תקנו שיהיה ש"ץ חוזר התפלה לעולם שמא יהיה פ"א בבהכ"נ מי שאינו בקי ויוציאו הש"ץ י"ח.

ו) והרמב"ם (פאר הדור, סימן קמ"ח) ביאר הדבר יותר, שמאחר שתקנו חכמים שירד ש"ץ לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי, א"כ אין תפילת הש"ץ ברכה לבטלה כלל מפני התקנה, ואפילו אין בזאת החבורה מי שלא יצא. וכמו שתקנו לעשות קידוש בביהכ"נ מפני האורחים, וחייבו כן בכל בתי כנסיות ואפילו אין שם אורחים, וכמו שתקנו לומר מגן אבות בליל שבת מפני המאחרים, ואפילו אין בהם אחד שאיחר, וכמו כן בכל דבר הנתקן מפני סיבה, לאו דוקא עד שתזדמן הסיבה אשר בעבורה נתקן, אלא צריך לנהוג כך תמיד בין אם תהיה הסיבה או לאו, דאל"כ נמצא שחז"ל נתנו דבריהם לשיעורין והיה צריך לראות מי יודע ומי אינו יודע ואח"כ יתפלל הש"ץ או לא יתפלל, וזה הוא בטול הגזרות והתקנות.

ז) בטור הביא מקודם את טעם הגמרא לעצם חזרת הש"ץ כדי להוציא מי שאינו בקי, ואח"כ כתב טעם נוסף, כדי לענות קדושה. וביאר הב"ח שהוצרך הטור לטעם הנוסף, דאי משום טעם הגמ' לא היה צריך הש"ץ לחזור במקום שכולם בקיאים, ואי משום טעם הטור לא היה צריך הש"ץ לחזור רק עד אחרי קדושה, אלא שכיון שתקנו חכמים לחזור כל התפילה משום אינו בקי, לא פלוג ותיקנו שגם במקום שכולם בקיאים יחזור כל התפילה כיון שבמילא צריך לחזור עד אחר הקדושה. וכ"כ בערוך השולחן (סי' ג') והוסיף שהטור היה יכול לומר גם משום ברכת כהנים, אלא שגם משום זה היה די שיאמר ג' ראשונות וג' אחרונות בלבד וכנ"ל.

להקשיב היטב לחזרה

ח) עוד כתב השו"ע (סעיף ד'): כשש"צ חוזר התפלה, הקהל יש להם לשתוק, ולכוון לברכות שמברך החזן ולענות אמן. ואם אין ט' מכוונים לברכותיו, קרוב להיות ברכותיו לבטלה; לכן כל אדם יעשה עצמו כאילו אין ט' זולתו, ויכוון לברכת החזן.

א) איתא בשו"ע (סימן קכ"ד סעיף א'): לאחר שסיימו הצבור תפלתו, יחזור ש"צ התפלה, שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוון למה שהוא אומר, ויוצא בו. וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"צ לכוון לכל מה שאומר ש"צ מראש ועד סוף, ואינו מפסיק (אפילו אם שומע בתוך כך קדושה או ברכו מאחר, ורק אמן על ברכות ששומע מהש"ץ צריך לענות "אמן" שזה שייך לתפלה. מ"ב שם), ואינו משיח, ומשתחוה בשעה שהש"ץ משתחוה, ובסיום התפילה פוסע ג' פסיעות לאחוריו, כאדם שמתפלל לעצמו.

ב) וכתב המ"ב (סק"ב) וצריך שיבין בלשון הקודש, דאל"כ לא מהני אף ששומע מהש"ץ כל תיבה. אבל המתפלל בעצמו בלשה"ק, אפילו אם אינו מבין הלשון יצא. ומ"מ ברכת אבות יראה להבין מה שהוא אומר.

ג) אבל הבקי, אינו יוצא אפילו בדיעבד בתפלת הש"ץ, שאין הש"ץ מוציא רק מי שאינו יודע להתפלל בעצמו, וגם רק כשיש שם מניין של עשרה אנשים (מ"ב סק"א).

אופנים שכקי יכול לצאת יד"ח בשמיעת חזרת הש"ץ

ד) ומ"מ יש אופנים שגם בקי יכול לצאת יד"ח התפילה ע"י שיקשיב לחזרת הש"ץ.

א. אם נאנס ולא התפלל מעריב, שדינו שמתפלל שחרית שתים לתשלומין של מעריב, אם שמע חזרת הש"ץ של שחרית ונתכוון לצאת בה את תפילת התשלומין של מעריב, יצא בדיעבד אף שהוא בקי. שאף שקיימא לן שאפילו בדיעבד אין הבקי יוצא בחזרת הש"ץ, מ"מ הקילו בתפלת תשלומין של ערבית כיון שתפלת ערבית רשות (מ"ב סימן ק"ח סק"ה).

ב. כמו כן כתב הפמ"ג (מש"ז סק"ה) לענין מי שלא התפלל במזיד, שכתב השו"ע (סימן ק"ח ס"ז) שאף שאין לו תשלומין, מ"מ אם רצה יכול להתפלל בנדבה. שכיון שאינו חובה אלא רשות, לכן גם אם שמע מהש"ץ נחשב כאילו התפלל, וכמו לענין תפילת ערבית שהקילו בה כיון שאינה אלא רשות.

ג. מי ששכח לומר יעלה ויבא בר"ח או בחולו של מועד וכדו' וצריך לחזור ולהתפלל יוכל לצאת ידי חובתו בשמיעת החזרה מפי הש"ץ, כדלהלן ס"כ, וע"ש כל הפרטים בזה.

ד. מי שספק לו אם התפלל, כתב הפמ"ג (משב"ז סק"ה) שאינו יכול לצאת ידי ספיקו ע"י שמיעת חזרת הש"ץ, כיון שיכול להתפלל לבד ע"י תנאי לנדבה, ולכן אינו נחשב לאינו בקי. [וכן לענין לצאת תפלת תשלומין ע"י שמיעה מהש"ץ, כתב המ"ב לעיל (סימן ק"ח סק"ה) שא"א]. ולפי"ז כתב בתהילה לדוד (סימן ק"ז סק"ג) שבתפילות שבת שאינו יכול לחזור ולהתפלל בעצמו, כיון

וביאר המ"ב (ס"ק ט"ז) יש להם לשתוק - היינו לא מיבעי שאסור לומר עם הש"ץ כל הברכה דהוי ברכה לבטלה אפילו לומר עמו איזה תיבות מאמצעו, ג"כ אין נכון, דיש לחוש משום שיגרא דלישנא יוציא ברכה מפיו. וכ"ש אותם המגביהים קולם ומזמרים עם הש"ץ דהוי כיוהרא ויש לגעור בהם דהוי כקלות ראש. ולענין איסור שיחת חולין ראה להלן סט"ו.

לכן יש לזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ, ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי שלא תהיה אמן יתומה, ג"כ לא יפה הם עושים, שאם הלומדים יפנו ללימודים עמי הארץ ילמדו מהן שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בשיחה בטילה ח"ו נמצאו מחטיאין את הרבים (ס"ק י"ז).

ולכתחילה צריך לכוון לשמוע את כל הברכה, ולא רק את סוף הברכה בלבד (ס"ק י"ח).

עמידה בחזרת הש"ץ

ט) וכתב בהג"ה שם: י"א שכל העם יעמדו כשחזור הש"ץ התפלה, ע"כ. וטעמם כיון שמכוונים ושומעים מש"ץ ושומע כעונה, כאלו מתפללין בעצמם דמיא. וכן היה מנהג הקדמונים. ועכשיו בעו"ה כל אחד עושה כפי דעתו ומהם יושבים ומשיחים [פמ"ג]. ובתוך ד"א לש"ץ לכו"ע אסור מדינא לישב בעת חזרת הש"ץ (כ"ז הובא במ"ב שם סק"כ).

ובשו"ת אז נדברו (ח"ב סימן ע"ט) הביא דברי הרמב"ם (תפילה פ"ט ה"ג) שכתב 'ואחר שיפסיע ש"צ שלש פסיעות לאחוריו מתחיל ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות להוציא את מי שלא התפלל, והכל עומדים ושומעים ועונים אמן אחר כל ברכה וברכה, בין אלו שלא יצאו ידי חובתן בין אלו שכבר יצאו ידי חובתן'. וביאר שם שכן היתה התקנה מתחילה שגם הבקי יא חשוב כאילו התפלל עוד פעם, עכ"ד.

אמנם אנשים שקשה להם העמידה, כגון זקן, חולה, ואדם חלוש, כתבו הערוך השלחן (ס"ט) והכף החיים (אות כ"ד) שלכו"ע מותרין לישב.

טירחא דציבורא

י) כתב בשו"ת הר"י מיגאש (סימן ק"פ) שראוי לו לש"ץ לנהוג דרך ארץ ומוסר עם הציבור, ולא יאריך בתפילתו בלחש כדי שלא יטריח על הציבור שממתנים לו, וכמו שאמרו על רבי עקיבא כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה. אולם אם היה בציבור מי שמאריך כמוהו מאותם שיש הכרח לציבור להמתין להם, אין עליו בזה עון.

וכן ש"ץ המאריך בחזרת הש"ץ, כתב השו"ע (סימן נ"ג ס"א) שלא טוב עושה, מפני טורח הציבור. ובמ"ב שם (ס"ק ל"ו) כתב בשם הים של שלמה שאסור לו להאריך שלא ברצון הקהל אפילו בשבת ויו"ט, ואף ברצון הקהל, אם מאריך יותר מדי, הוא מגונה, כי אין זה לא מחציו לה' ולא מחציו לכם (משנה אחרונה אות ל"ג).

ברוך הוא וברוך שמו

יא) כתב עוד השו"ע (סעיף ה'): על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום, אומר: ברוך הוא וברוך שמו.

וסמך לזה ממה שאמר הכתוב "כי שם ד' אקרא הבו גודל לאלהינו", ועוד אם כשמזכירין צדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר "זכר צדיק לברכה" צדיקו של עולם עאכ"ו.

וברכות שחתימתן קצר רק כב' תיבות כ'פוקח עורים' בברכת השחר וכה"ג בשמונה עשרה וכל הברכות, מהנכון לש"ץ לזהר אז שלא למהר כ"כ לחתום תיכף את הברכה, אלא לשהות מעט, כדי שכל העונים ישמעו איזה ברכה מסיים אח"כ, וגם יהיו יכולים לענות האמן תיכף. דאל"ה לפעמים ע"י הקול של עניית ב"ה ובי"ש הרבה מהעונים אינם יודעים איזה ברכה מסיים, וגם ענייתם הוא איננו תיכף אחר שכלה הברכה, וכ"ז יש בו חשש של אמן יתומה (מ"ב ס"ק כ"ב).

יב) ואם הוא עומד במקום שאינו רשאי להפסיק כגון בפסד"ז וכ"ש בברכת ק"ש אפילו בין הפרקים אסור לאמרו.

וכן אם שמע ברכה שחייב בו והוא מתכוין לצאת ע"י המברך כברכת שופר ומגילה וקידוש וכה"ג אין לענות 'ברוך הוא וברוך שמו' דשומע כעונה, וכמאן דאמר בעצמו הברכה דמיא והוי הפסק בברכה.

ובח"א נשאר בצ"ע לענין דיעבד, ונ"ל דדיעבד אין להחמיר בזה כמ"ש בספר מגן גבורים בשם מעשה רוקח, שהתיר בדיעבד (מ"ב ס"ק כ"א).

הכוונה בעניית 'אמן'

יג) והמש"ך השו"ע (סעיף ו'): ויענו "אמן", אחר כל ברכה, בין אותם שיצאו ידי תפלה, בין אותם שלא יצאו, ויכוון בלבו 'אמת היא הברכה שבירך המברך, ואני מאמין בזה', עכ"ל השו"ע.

ובח"א (כלל ו') כתב שיכוון בענייתו אמן, גם על מה שאמר המברך ברוך אתה ד'. דהיינו כשאמר הש"ץ 'ברוך אתה ד' מגן אברהם' יכוון העונה את האמן, 'אמן שיהיה מבורך שם ד' שיהיה מגן אברהם' וכה"ג בכל הברכות.

וכ"ץ בברכת הודאה כגון 'ברוך שאמר' וישתבח' וגאל ישראל' וכה"ג, אבל בתפילה צריך שיכוון 'אמת היא וגם אני מתפלל שיהי רצון שיקויים דבר זה' (כגון בברכת 'אתה חונן' שביקש המתפלל חננו מאתך וכו' בא"י חונן הדעת, יכוון 'אמת שהוא חונן דעה ויהי רצון שיחונן לנו ג"כ דעה' וכה"ג בכל הברכות). ובקדיש צריך לכוון על העתיד לבד, שיאמנו דבריו מה שהוא מבקש, שיתגלה מלכותו בעגלא ובזמן קריב. דעיקר הענין בודאי יקויים לבסוף, כמו שכתוב "ביום ההוא יהיה ד' אחד" וגו'.

יד) כתב הפמ"ג בסימן נ"א, דהעונה 'אמן' אחר ברכת 'המחזיר שכינתו לציון' לא יאמר ביחוד 'אמן מודים אנחנו לך' כי 'אמן' קאי על הברכה כנ"ל, ומודים הוא ענין בפני עצמו, רק ישהא מעט אחר תיבת אמן.

מז שנודמן לו לענות אמן על ב' דברים עונה שני אמנים זה אחר זה, ויכוון בכל אמן את הענין על מה הוא עונה. וטפי עדיף לומר 'אמן ואמן' (כ"ז במ"ב שם).

איסור שיחה בחזרת הש"ץ

טז) עוד כתב השו"ע (סעיף ז'): לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"צ חוזר התפלה (אפילו נזהר בסוף כל ברכה לכוון ולענות אמן), ואם שח הוא חוטא, וגדול עונו מנשוא, וגוערים בו, עכ"ל.

כתב בשל"ה ראיתי מהחרדים אל דבר ד' שמשימין הסידור בפניהם בשעת חזרת התפילה ועיניהם וליבם שם שלא יראו חוצה ואז מכוונים על כל מלה ומלה (מ"ב ס"ק כ"ו).

כתב בא"ר בשם הכל בו אוי להאנשים שמשיחים בעת התפלה כי ראינו כמה בהכ"נ שנחרבו בשביל עון זה. ויש למנות אנשים ידועים להשגיח ע"ז (שם ס"ק כ"ז).

טז) בחשו"ק חמד (ע"ז דף י"ט). הביא שאלה: כאשר מוכיחים למשוחחים בתפילה וקריאת התורה בנחת, והדברים לא מועילים, האם יש לחזור ולהוכיחם ואפילו בדברים קשים ובוטים למרות שהתוכחה עלולה להביא לשנאת אחים או לא?

תשובה: בספר כתר ראש להגר"ח מוולוז'ין (סימן קמג) נאמר: "תוכחה, לא לדבר קשות, ודברים קשים אינן נשמעין, רק יאמר בלשון רכה. ואם אין טבעו בשום אופן לדבר רכות, פטור הוא מלהוכיח".

ובאה"ל חיים הוסיף: החכם בא דברים טובים ונחומים, ערבים על לב שומעם, ועל ידי זה מקרבן לתורה ומעשים טובים כמו שכתוב באהרן שהיה אוהב שלום ורודף שלום ומקרבן לתורה, שתלוי זה בזה כמובן. ומספרים בשם החזון איש זצ"ל, דלפעמים קורה שהמוכיח מתכוין להיטיב עם זולתו ולהפרישו מעון מסוים, אולם על ידי תוכחתו הקשה מביא עליו עון אחר של שנאת חנם בזה שגורם שישנא את המוכיח,

וכבר אמרו המפרשים על הפסוק: 'אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח חכם ויאבהך' כלומר אל תוכיח חברך ותאמר לו "לץ" שכמוך, איך תעשה כך וכך, פן ישנאך חברך, הוכח חכם, כלומר אמור לו "חכם" שכמוך אין זה מחכמה שתעשה כך וכך ויאבהך.

אולם כמדומני שלמשוחח באמצע התפילה או קריאת התורה יש להוכיח אף בגערה. שכן נאמר בשו"ע (סימן קכד ס"ז) "לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"ץ חוזר התפילה, ואם שח, הוא חוטא וגדול עונו מנשוא, וגוערים בו". הנה, אעפ"י שדברי חכמים בנחת נשמעים, ורק בנחת ולא בגערה, ובכל זאת בזה גוערים, ויתכן שהטעם הוא מפני שיש בעון זה חילול ה'. ולכן גם הנמצאים בבית הכנסת חייבים למחות על כבוד שמים, ואין חוששים לשנאת חנם כמו שנאמר בתורה: 'ונתן לך רחמים ורחמך', שכל המתכוונים לשם שמים השי"ת נתן לו רחמים וחסד, וחסד, עכ"ל החשוף חמד.

יז) אך בשו"ת שבת הלוי (חלק י' סימן י"ג) נשאל על מה שכתב השו"ע הנ"ל 'לא ישיח שיחת חולין בשעה שהש"ץ חוזר התפלה וכו' וגוערים בו', האם יש לנהוג כן למעשה לגעור באנשים אלו ולהלבין פניהם.

והשיב: אין בידינו לחדש דבר בדבר שנפסק להלכה בשו"ע, ומקורו באו"ח בשם רבנו יונה - ואם בעו"ה נפרץ הדבר ולפעמים אין כחנות לעשות בעוברי עבירה בזה אין הדין משתנה ממשמעותו הפשוט דגוערים בו בנזיפה. אבל י"ל דלא גרע משאר עבירות דאורייתא ודרבנן, שכתב הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"ז) הרואה חבירו שחטא וכו' מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו וכו', וצריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה וכו' ופעם שנית ושלישית וכו' עד שיכהו החוטא, ע"כ. וברמב"ם (שם הל' ח) ולא ידבר לו קשות עד שיכלימו וכו' אבל בדברי שמים אם לא חזר בו מכלימין אותו רבים, ומחפזין וכו'.

וכן בנ"ד, בודאי הדרך לעשות כן אלא אם לא מקבל בשום פנים אז גוערים בו, ובודאי ישנם מקרים שא"א להעמיד דת על תלה כעין נ"ד וכל ערום יעשה בחכמה, ואם ראה שגורם עי"ז פגיעה בדרכי התורה, ולא יכול לעשות כהלכה בשום פנים יקבל שכר על הפרישה, והכל לפי ראות חכם וירא שמים, וע"ע פרטים באו"ח ס' תר"ח ובפוסקים, עכ"ל.

ללמוד בחזרת הש"ץ

יח) כתב המ"ב (ס"ק י"ז) לכן יש לזהר מלומר תחנונים או ללמוד בעת חזרת הש"ץ, ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי שלא תהיה אמן יתומה, ג"כ לא יפה הם עושים. שאם הלומדים יפנו ללימוד עמי הארץ ילמדו מהן שלא להאזין לש"ץ, ויעסקו בשיחה בטילה ח"ו נמצאו מחטיאין את הרבים

ובשער הציון ציין מקורו במגן אברהם שם שהביא משו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' ק"ב) על האנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ או אומרים תחנונים, שאם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן, אין למחות בידם. אך הביא מספר ווי העמודים (להשל"ה, עמוד העבודה, פ"י אות ל"ד) שקרא תגר עליהם. וכתב המג"א שכן משמע מדברי הרמ"א לעיל (סימן צ' ס"ח) שכתב שאפילו מי שתורתו אומנותו, אף שמותר לו להתפלל בבית המדרש הקבוע לו אפילו בלא עשרה, מ"מ לא ירגיל עצמו לעשות כן, כדי שלא ילמדו עמי הארץ ממנו, וכל שכן שלא יעסוק בתורה בבית הכנסת בזמן שהציבור אומרים סליחות ותחינות. ובפמ"ג (כאן א"א ס"ח) כתב שכונת המג"א שכל שכן שצריך לשמוע כל התפילה מהש"ץ ולא יעסוק בשום דבר.

ואף שכתב הרמ"ע מפאנו שאין למחות ביד הלומדים בעת חזרת הש"ץ, מ"מ כתב שם שראוי לכל אחד שיסתפק בעצמו שמא לא כוון כראוי בתפלתו בלחש, ואז יצא יד"ח בחזרת הש"ץ. לכן טוב שלא לעסוק בדברים אחרים ולכוון ולענות אמן. ובאליהו זוטא (ס"ב) הביא דברי הרמ"ע מפאנו, והוסיף שיש לנו להחזיק עצמנו כבלתי בקיאים כמ"ש הרמ"א

לעיל (סימן ק"א ס"א) שאף מי שלא כוון באבות לא יחזור, כיון שקרוב הדבר שגם בפעם השניה לא יתכוין באבות. ובפמ"ג (א"א בסוה"ס) כתב שמטעם דברי הרמ"א האלו, ראוי למנות ש"ץ חסיד היותר טוב, שאפשר שהוא יכוון ויוציא אותנו, כדין אינו בקי שיצא ע"י הש"ץ.

ובכ"ף החיים (אות ט"ז) הביא שהלומד באמצע חזרת הש"ץ, על זה אמר ר' יוחנן (ברכות י"ז). אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו. היינו שרק אם ע"י עמלו בתורה עושה נחת רוח ליוצרו, משא"כ אם עוסק בתורה בשעה שאין הקדוש ברוך הוא חפץ בתורתו, אז ודאי אין נחת רוח להקב"ה בתורתו, ומוטב לו שלא יעסוק אז בתורה. והגר"ח (ארחות ישר, עמוד ק"ד) כתב, שהלומד באמצע חזרת הש"ץ, תורה זו לא תצליח. ואם קרא אז שניים מקרא ואחד תרגום, אפשר שאפילו בדיעבד לא יצא, משום דהוי מצוה הבאה בעבירה. אך אמר הגר"ח (דעת נוטה ח"א עמוד ש"ז) שאביו הגר"י קנייבסקי היה אומר תהלים באמצע חזרת הש"ץ, כיון שבלא"ה לא שמע חזרת הש"ץ משום שהיה כבד שמיעה.

ואם כבר התפלל ורוצה רק לשמוע קדושה ולענות אמן בחזרת הש"ץ, כתב המ"ב לעיל (סימן צ' ס"ק נ"ח) שמותר לו לעסוק בתורה. ולענין לדבר דברי הרשות בזמן חזרת הש"ץ כתב בשו"ת שלמת חיים (סימן ק"ח) שאפילו אם כבר התפלל ושמע חזרת הש"ץ, ראוי להחמיר שלא לדבר, משום שאין הכל יודעים שכבר התפלל (ומה שכתב המ"ב הנ"ל, שמותר למי שלא התפלל באותו מניין ללמוד בחזרת הש"ץ, לדברי השלמת חיים צריך לומר שדוקא ללמוד מותר ולא לדבר סתם).

הבאת קטנים לבית הכנסת

יט) וכתב הרמ"א שם: וילמד בניו הקטנים שיענו: אמן, כי מיד שהתינוק עונה 'אמן' יש לו חלק לעולם הבא, עכ"ל.

וצריך שיחנכם שיעמדו באימה ויראה. והקטנים ביותר הרצים ושבים בבהכ"נ בשחוק מוטב שלא להביאם להרגל נעשה טבע וגם שמטרידים להצבור בתפילתם (מ"ב ס"ק כ"ח).

כ) עוד איתא שם (סעיף י'): מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא ב"ר"ח או בחולו של מועד, או בכל דבר שצריך לחזור בשבילו (אפילו אם דילג משיב הרוח שהיא מג' ראשונות. מ"ב), יכוון דעתו וישמע מש"צ כל י"ח ברכות מראש ועד סוף כאדם שמתפלל לעצמו. ולא יפסיק ולא ישיח, ופוסע ג' פסיעות לאחוריו. דכיון שכבר התפלל, אלא ששכח ולא הזכיר, אף על פי שהוא בקי, ש"צ מוציא.

וכיאר המ"ב (ס"ק מ) דאע"ג דקי"ל דש"ץ אינו מוציא אלא דוקא מי שאינו בקי, שאני הכא, שהתפלל אלא ששכח ולא הזכיר, לכן אף על פי שהוא בקי הש"ץ מוציא. אמנם האחרונים כתבו דמוטב שיחזור ויתפלל בעצמו, דהאידינא לאו כל אדם יכול לכוון דעתו לשמוע מש"ץ מראש ועד סוף, ושמא לבבו יפנה ולא ישמע מש"ץ איזה מלות המעכבים בתפילה. וכתב הב"ח וא"ר דאם הש"ץ דרכו להבליע המלות מדינא אסור לסמוך על הש"ץ אלא חייב להתפלל בעצמו.

כא) ולא יאמר אז מודים דרבנן אלא יכוון לשמוע מהש"ץ המודים שהוא אומר. והאידינא שנוהגין איזה חזנים לומר המודים בתחלתו בלחש לא יוכל לצאת תפלתו ע"י הש"ץ. ולא ידעתי מאיזה מקום יצא להם המנהג הזה, דאף דנוהגין הצבור לומר אז מודים דרבנן, מ"מ תפילתו ניתקן להוציא מי שאינו בקי, וצריך לומר עכ"פ קצת בקול שיוכלו לשמוע עשרה בנ"א העומדים סביבו.

כב) גם מי שהתפלל שמו"ע חייב לשמוע חזרת הש"ץ, כמו שכתב רבינו יונה (באגרת התשובה אות ט') 'בשעה ששליח ציבור חוזר ומתפלל חייב לענות אמן על כל ברכה וברכה, ויכוון לבו בכל ברכה וברכה כדי שידע על איזה ברכה הוא עונה אמן, ויש לו בזה שכר כפול והרי זה כמו שהתפלל שתי פעמים זו אחר זו'. וכן כתב הב"י בשם האבודרהם.

דיני תפילת ערבית

וכן הוא מנהג הספרדים והחסידים לומר לפני והוא רחום מזמור שיר המעלות הנה ברכו את ה'. וכן נוהגים לומר ג' פסוקים "ה' צבקות עמנו משגב לנו אלוקי יעקב סלה", "ה' צבקות אשרי אדם בוטח בך", "ה' הושיעה המלך יעננו ביום קוראנו". ואח"כ אומרים חצי קדיש, ואח"כ אומרים 'והוא רחום'.

עניית ברכו

ד. מצוה גדולה היא לענות 'ברכו' אחרי הש"צ, ומשום זה תקנו לומר ברכו פעם נוספת בסיום תפילת שחרית וערבית כדי שאלו שאחרו לתפילה יזכו לענות גם הם 'ברכו'. ומ"מ אינה דומה קיום מצוה בזמנה ובמקומה לזה המשלימה שלא במקומה, לכן צריך להזדרז להגיע בזמן כדי לענות ברכו במקומו.

וכיון שטעם אמירת ברכו בתרא הוא בשביל המאחרים, מנהג האשכנזים בארץ ישראל שבשחרית בשני וחמישי אין אומרים ברכו בתרא כיון שהמאחרים כבר יצאו ידי חובתם בעניית ברכו אחרי העולים לתורה. וכן בשבת ויו"ט נוהגים שאין אומרים ברכו בתרא אחרי ערבית, משום שלא מצוי שמאחרים אז כיון שפנויים ממלאכה.

ובאמת כפי המציאות כיום שעושים הפסקה בין קבלת שבת לתחילת ערבית ויש דרשה בנתיים, מצוי מאוד שאנשים מפסידים את הברכו הראשון, וכדאי לתקן שתמיד יאמרו ברכו אחר תפילות אלו כמו בכל תפילת ערבית.

ומנהג הספרדים והחסידים הוא לומר ברכו בתרא אחרי כל תפילה שיש בה ברכו.

ה. יש הנוהגים שכשמקיימים מנין ארעי כגון באולם שמחות וכדו' שאין אומרים ברכו בתרא אא"כ הגיע אדם שלא היה בזמן הברכו הראשון. וטעמם שדווקא בבית הכנסת יש תקנה קבועה לומר שוב ברכו כיון שקשה לבדוק בכל פעם אם יש מי שלא שמע, אבל במנין פרטי אין תקנה לומר ברכו בתרא, ולכן רק אם ידוע שיש שם אדם שלא שמע ברכו בתחילה חוזרים ואומרים ברכו עבורו אבל בחינם אין לומר ברכו.

ו. אם אירע שהחזן כבר התחיל ברכו במעריב ועדיין נכנסים הרבה אנשים לבית הכנסת, עדיף שיחכו רגע על יד הפתח מבחוץ, וכשיתאספו עשרה אנשים יאמר אחד ברכו והשאר יענו אחריו, ואח"כ יכנסו ויתפללו ערבית עם הציבור, כי עדיף לומר ברכו במקומו מאשר להשלימו אחר התפילה.

שלא לדבר אחר עניית ברכו

ז. כתב המשנ"ב (סי' רל"ו סק"א) בשם האחרונים שאחרי עניית ברכו הדין הוא כמו אמצע הפרק, ואעפ"י שעוד לא התחיל לומר את הברכות. כיון שעיקר ברכו שאומר הש"צ הכוונה לברכות ק"ש שמברכים אח"כ, וכיון שענו ברכו הוא כאילו התחילו הברכה. ואין שום חילוק בזה בין ברכו של שחרית לברכו של ערבית.

וסיים שם המשנ"ב וז"ל "ולפי זה צריך להזהר מאוד שלא לספר אחר ברכו דערבית אפי' קודם שהתחיל לברך הברכה ראשונה אם דעתו להתפלל אז מעריב עם הציבור. ובעונותינו הרבים הרבה אנשים נכשלים בזה", ע"כ.

1. וכן פטורות מק"ש כיון שהיא מ"ע שהזמן גרמא. אמנם לענין החיוב להזכיר יציאת מצרים הביא המשנ"ב (סי' ע"ס ק"ב) דעות אם נשים חייבות או פטורות.

החיוב להתפלל ערבית

א. במסכת ברכות (דף כז:) נחלקו רבן גמליאל ור' יהושע אם תפילת ערבית רשות או חובה. וביאר תוס' שגם לר"ג דס"ל תפילת ערבית רשות אין הכוונה רשות גמור, ואין לבטלה בחינם, אלא באופן שיש מצוה עוברת נדחית תפילת ערבית מפני המצוה.

ולהלכה קיי"ל כמ"ד תפילת ערבית רשות. אמנם כתבו הראשונים דהאידינא כל ישראל קיבלו אותה עליהם לחובה. ולכן אין לבטלה בשום אופן.

אמנם יש כמה דינים הנובעים מזה שמעיקר הדין תפילת ערבית רשות. דין אחד מבואר במשנ"ב (סי' ק"ו סק"ד) שאעפ"י שנשים חייבות בתפילה כיון דרחמי ניהו, היינו דווקא שחרית ומנחה, אבל תפילת ערבית שהוא רשות, אעפ"י שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה, מ"מ הנשים לא קבלו עליהם, ורובן אינן מתפללות ערבית.¹

דין נוסף הוא המבואר בסי' רל"ז שבערבית אין חזרת הש"צ. וביאר הרמב"ם, שהטעם הוא שכיון שחזרת הש"צ נתקנה כדי להוציא את מי שאינו בקי, לכן בתפילת ערבית שאינה חובה אין הש"צ חוזר התפילה דאין אדם שנתחייב בה. ואעפ"י שהאידינא קבעוה חובה לא אלים המנהג כ"כ כדי להטריח את הציבור שיחזור הש"צ התפילה.

וכן לענין דין סמיכת גאולה לתפילה, בערבית דין זה קל יותר מאשר בשחרית וכפי שיתבאר להלן. וטעם הדבר הוא משום שתפילת ערבית רשות, וכמבואר בשעה"צ סי' רל"ו סק"ד בשם הט"ז והפמ"ג.

ויש לידע דהא תפילת ערבית רשות היינו דווקא התפילה עצמה, דהיינו תפילת שמונה עשרה, אבל קריאת שמע וכן ברכות ק"ש שתיים לפניה ושתיים לאחריה הם חובה גמורה לכל הדעות.

אמירת והוא רחום

ב. המשנ"ב בתחילת סי' רל"ו מביא שהמנהג לומר 'והוא רחום' קודם תפילת ערבית. ובטור מובא שני טעמים בזה, טעם אחד הוא משום שאין קרבן התמיד בלילה שיכפר, לכן תקנו להתפלל לה' שיכפר לנו.

וטעם נוסף כתב, משום שנהגו ללקות לפני ערבית כדי לכפר על החטאים שחטאו ביום, והיו אומרים אחר המלקות 'והוא רחום' שהיא תפילה שיתכפרו העוונות, וגם משום שיש בפסוק זה "ג תיבות והיו אומרים אותו ג' פעמים ועולה למנין ל"ט מלקות. ומטעם זה כתב הטור (בסי' רסז) שבשבת אין אומרים 'והוא רחום' כיון שבשבת אין לוקין ואין שייך בו הטעם הנ"ל.

אמירת שיר המעלות

ג. המשנ"ב בסי' רל"ז הביא מדברי השלטי גבורים וז"ל "נהגו בקצת מקומות לומר שיר המעלות הנה ברכו וכו' קודם מעריב, משום דאמרינן: רגיל לקרות קורא, דצריך לקרות שמע מתוך דברי תורה. והא דאמרינן מזמור זה יותר מאחרים, משום דכתיב ביה "העומדים בבית ה' בלילות" - אי נמי משום דכתיב בו "שאו ידיכם קודש וברכו את ה'".

נאמר במוצש"ק פ' משפטים. נכתב ע"י הרב אופיר נקר שליט"א, והיו הדברים לעיני מורנו הרב שליט"א.
(נושא השיעור הבא במוצש"ק הבעל"ט: דיני קדושה).

נדבת הרב משה אבא איראם שליט"א חתן הרב יהונתן פרופ שליט"א לרגל השמחה ב'פדיון הבן' לבנו בכורו אפרים י"ו בשעט"מ י"ד שיוזב לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך בריאות ושמחה וירון ההורים והסבים רב נחת מכל יוצ"ח כ"י בטוהרה ובשלווה כל הימים אכ"ר

נדבת הרב נתן מישור וב"ב שליט"א וחתנם הרב יהודה וינברגר וב"ב שליט"א לרגל השמחה השיריה במעונם בהולדת נכדתם - בתם מלכה חת' בשעט"מ. י"ד שיוזב לגדלה לתורה לחופה ולמעשים טובים וירון ההורים והסבים רב נחת ממנה וסכל יוצ"ח כ"י ויתברכו בכל מילי דמיטב ברא"ג

וכתב המשנ"ב שאם הגיע כשעדיין הציבור עוסקים בברכות ק"ש ומשער שעד שיגיעו הציבור לשמו"ע יוכל להספיק לסיים ק"ש וברכותיה, יעשה כן, כדי שיקיים תפילה בציבור עם סמיכת גאולה לתפילה.

אבל אם אינו יכול להספיק הכל, אין לו להתחיל כלל, אלא ימתין עד שיגיעו לשמו"ע ויתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש בברכותיה.

ואעפ"י שיש הסוברים שיכול להתחיל לומר ק"ש וברכותיה וכשיגיעו הציבור לשמו"ע יפסיק בין ברכה לברכה, מ"מ מהמשנ"ב מוכח שס"ל שאין לעשות כן. אלא רק באופן שיכול להשלים הכל קודם שמו"ע.

ואפ"י אם היה סבור שיספיק לסיים, והתחיל ברכות ק"ש, וכשהגיע הציבור לשמו"ע עדיין לא סיים, אין לו לדלג אלא יסיים כסדר⁴ ויתחיל שמו"ע אחר שסיים. ובאופן זה שאינו מתחיל שמו"ע עם הציבור צריך לזהר שלא להתחיל אא"כ יכול לסיים תפילתו עד שיתחיל הש"צ קדיש תתקבל.⁵

אולם אם אירע ששכח והתחיל כבר שמו"ע [ומצוי שמגיע לגאל ישראל ואז הש"צ מתחיל קדיש ומפסיק כדי לענות, ואח"כ מתחיל שמו"ע עם הציבור ושוכח שעוד לא אמר השכיבנו] יש לו להשלים ברכה זו אחר התפילה, ואפ"י נזכר זמן רב אחרי התפילה, כל עוד לא עלה עמוד השחר יכול לברך ברכת השכיבנו. **יא. המתעכב** בתפילתו, דהיינו שמתפלל לאט ואם מתחיל יחד עם הציבור ברכות ק"ש לא מספיק להגיע איתם יחד לשמו"ע, צריך להתחיל ברכות ק"ש כמה דקות קודם שמתחילים הציבור כדי שסיים יחד איתם ברכת השכיבנו ויתחיל שמו"ע עם הציבור.

ואעפ"י שבאופן זה כשיאמר הש"צ ברכו הוא יהיה באמצע ברכות ק"ש, מ"מ מותר לו לענות ברכו, ולא רק בין הפרקים, אלא אפ"י אם נמצא באמצע הפרק ממש מותר לו לענות לברכו.

תחנון

יב. בטור סוף סי' רל"ז הביא בשם רב שר שלום גאון שגם אחר תפילת ערבית אומרים תחנון ואפ"י בציבור. והעיד שכן המנהג בבבל.

אולם האגור כתב שהמנהג הוא שאין נפילת אפיים אחר מעריב. והב"ח והדרכי משה הביאו דבריו, וכתבו שיש בזה טעם עפ"י הקבלה. וכן נפסק ברמ"א סי' רל"ז שאין נופלים על פניהם אחרי תפילת ערבית.

והוסיף שם המשנ"ב שאפ"י אם התפלל ערבית בפלג המנחה אין נופלים על פניהם דכבר עשאו לילה. וכן אם נאנס ולא התפלל מנחה ומתפלל ערבית שתיים אינו נופל על פניו גם באותה תפילה שהיא לתשלומי מנחה.

ובתפילת מנחה אם אירע שנתאחרו וסיימו חזרת הש"צ כשכבר שקעה החמה, דעת המשנ"ב שבבין השמשות נוהגים לעשות נפילת אפיים. אמנם המנהג בארץ ישראל שאין נפילת אפיים אחר השקיעה. וביאר הגרש"ז אויערבאך שחששו לדעת חכמי הקבלה שיש סכנה לאומרו משקיעת החמה ואילך, וחמירא סכנתא.

(המשך בעמוד 7)

יתפלל כעת, שאין להפסיד מצות סמיכת גאולה לתפילה.
4. ויש לו להזדרז כמה שיוכל כדי שיספיק להתחיל כשהציבור עדיין נמצאים בברכה ראשונה.
5. וכבר נתבאר בשיעורים קודמים שהש"צ יכול להתחיל קדיש תתקבל אפ"י אם אין תשעה עונים אלא רק שמונה, שדין קדיש קל יותר מחזרת הש"צ ששם אין להתחיל אא"כ יש תשעה עונים.

והמכשלה מצויה בעיקר בתפילת ערבית, כי בשחרית בין כך לא מצוי שמדברים כיון שאסור לדבר בין פסוקי דזמרה לברכות ק"ש. אולם בערבית המכשול מצוי. ועל השלוחי ציבור להיזהר בזה שלא להתחיל ברכו של ערבית באופן פתאומי כדי שלא להכשיל את הציבור בדיבור אחר ברכו. ובמיוחד יש לזהר בזה בשבת ויו"ט שאין אומרים והוא רחום ומתחילים מיד באמירת ברכו. לכן צריך להמתין עד שהציבור יפסיקו מלדבר ויתכוננו לתפילה, או שידפוק חזק על העמוד של הש"ץ לסימן שמתחיל להתפלל.

ויש החושבים שדווקא שיחה של ממש אסור, וממשיכים לדבר בהברות (נו נו, אהה, וכדו'). ויש לידע שגם זה נחשב כמו דיבור, ואסור אחר ברכו לדבר כלל. ואם רוצה לסמן למדברים לידו שישתקו, ידפוק בידו על השולחן, וזה מותר כיון שעושה זאת לצורך התפילה.

ברכות קריאת שמע

ה. בברכות ק"ש של ערבית יש ארבע ברכות, שתיים לפניו ושתיים לאחריה. ורק הברכה הראשונה פותחת ב'ברוך' אבל כל השאר לא, כיון שהם נחשבות כברכה הסמוכה לחברתה שאינה פותחת ב'ברוך'. ואפ"י השתיים שאחר ק"ש נחשבות סמוכות, דקריאת שמע לא הוי הפסק.

השתיים שלפניהם הם 'אשר בדברו' ו'אהבת עולם'², והשתיים שלאחריה 'אמת ואמונה' וברכת 'השכיבנו'. ואעפ"י שצריך לסמוך גאולה לתפילה אף בתפילת ערבית, מ"מ השכיבנו לא הוי הפסק דכגאולה אריכתא דמיא.

סמיכת גאולה לתפילה

ט. כשם שבתפילת שחרית יש מצוה לסמוך גאולה לתפילה, כמו כן בתפילת ערבית. ואמרו חז"ל: איזהו בן העוה"ב, זה הסומך גאולה של ערבית לתפילה של ערבית.

אמנם דין סמיכת גאולה לתפילה בערבית קל יותר מאשר בשחרית, ומשום דתפילת ערבית רשות. ומצינו בזה שני חילוקים בין שחרית לערבית. האחד הוא לענין הכרזה, דהיינו שביום שיש בו הזכרה כגון 'עלה ויבא' או 'על הנסים' וכדו', מכריז הש"צ אחר הקדיש קודם שמתחילים שמו"ע את ההזכרה שיש באותו יום [ולא כדאי להסתפק בדפיקה אלא יש להכריז בפירוש את ההזכרה הנדרשת, כי ישנם אנשים שאינם מבינים את ענין הדפיקה, ואין להתחסד נגד המבואר בשו"ע היתר]. וזה דווקא במעריב שסמיכת גאולה לתפילה שלו קל יותר, אבל בשחרית אסור להכריז.

הבדל נוסף הוא לגבי מי שנתאחר לבא לבית הכנסת, שבתפילת ערבית אם הגיע אחר שכבר קראו ק"ש וברכותיה, יתחיל להתפלל איתם תפילת שמו"ע ואח"כ יקרא ק"ש בברכותיה, דתפילה בציבור עדיפא מסמיכת גאולה לתפילה. אבל בשחרית אם אירע שהגיע כשהציבור נעמדים להתפלל שמו"ע לא יתחיל עמהם אלא יתפלל כסדר וביחידות, דסמיכת גאולה לתפילה בשחרית עדיפה מתפילה בציבור³.

דין המאחר או המתעכב

י. לעיל ביארנו שהמאחר לביהכ"ס ומצא ציבור שנעמדים להתפלל שמו"ע יתפלל עמהם ואח"כ יקרא ק"ש.

2. אם טעה במעריב ובמקום לומר 'אהבת עולם' אמר את כל הנוסח של 'אהבה רבה' וכמו בשחרית, יצא. וכן אם החליף בין ברכת 'אמת ואמונה' לברכת 'אמת ויציב', יצא. [סי' ס' סק"ב וסי' ס"ב ס"ק נ"ג].
3. והיינו דווקא באופן שאינו יכול להתפלל במנין אחר, אבל אם יש באפשרותו להתפלל כסדר ובמנין אסור לו להפסיד תפילה בציבור. וכן במעריב אם איחר ויש באפשרותו להתפלל במנין מאוחר יותר לא

נדבת הרב ירחמיאל דב אוסטרן וב"ב שליט"א לרגל השמחה השרויה במעונם בנישואי בתם הכלה תח"י עב"ג החתן הבר"ח אורי שרגא קלרמן ה"ו בשעתו"מ. יה"ד שיעלה היוזוג יפה יפה, לתפארת כרם בית ישראל, ויתברכו בכל מילי דמיטב ברג"ג החתונה תתקיים א"ה ביום רביעי י"ב אדר א' באולם 'ארמונת חן' ב"ב

נדבת הרב שאול רוטמן וב"ב שליט"א בן הרב יהושע רוטמן שליט"א לרגל השמחה השרויה במעונם בהולדת בנם חיים ז"ל בשעתו"מ. יה"ד שיוכז לגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים מתוך בריאות ושמחה וירון החרים והסבים רב נחת מכל יוצ"ח כ"י במנחתה ובשלוחה כל הימים אכ"ר

לאור קריאת הקודש מרבתינו שליט"א להתחזק בתפילות ותחנונים ולהרבות באמירת תהילים,
ראינו להביא מרבתינו נכג"מ דברים המעוררים ומלהיכים את הלכות בדבר הזכות הגדולה ומעלת אמירת
תהילים ככל יום ולכל ענין כאשר הוא

רבנו המסילת ישרים

יתעורר בו בהמשך החפץ והתשוקה לגמול לו כבן אל אביו. והנה לזה צריך האדם שיתבודד בחדריו ויקבץ כל מדעו ותבונתו אל ההסתכלות ואל העיון בדברים האמיתיים האלה, והנה ודאי שיעזרהו לזה רוב ההתמדה והעיון במזמורי דוד המלך ע"ה וההתבוננות בהם במאמריהם וענינם. כי בהיותם כולם מלאים אהבה ויראה וכל מיני חסידות, הנה בהתבוננו בהם לא ימנע מהתעורר בו התעוררות גדולה לצאת בעקבותיו וללכת בדרכיו. וכן תועיל הקריאה בסיפור מעשה החסידים באגדות אשר באו שם, כי כל אלה מעוררים את השכל להתיעץ ולעשות כמעשיהם הנחמדים.

הנה ממה שיועיל הרבה לקנות החסידות, הוא גודל ההסתכלות ורוב ההתבוננות. כי כאשר ירבה האדם להתבונן על גודל רוממותו יתברך ותכלית שלימותו ורוב ההרחק הבלתי משוער שבין גדולתו ובין שפלותו, יגרום לו שימלא יראה ורעדה מלפניו, ובהתבוננו על רוב חסדיו עמנו ועל גודל אהבתו יתברך לישראל ועל קרבת הישרים אליו ומעלת התורה והמצוות וכיוצא מן העיונים והלימודים, ודאי שתתלהט בו אהבה עזה ויבחר ויתאוה לידבק בו, כי בראותו שהבורא יתברך הוא לנו לאב ממש ומרחם עלינו כאב על בנים,

רבנו הנודע ביהודה

מדבר בנסתרות והלכות תשובה ברמב"ם. וידבק מאוד בשירות ותשבחות של דוד המלך ע"ה שזה דבר גדול להלהיב בלב האדם אהבת הבורא ב"ה. אבל שאר תפלות ותחנונים אשר חדשים מקרוב דורות מועטים לפני דורנו ירחק מהם ובאתר דליעול ירקא ליעול בשרא וכוור, הם שירותיו של דוד שבדאי מועילים, ובכל חצות הלילה ירבה בבכי על החורבן ועל הגלות.

והנה, אף שאני מיקל בתעניות וסיגופים ותשובת המשקל לזה האיש אבל פטור בלא כלום אי אפשר בפרט לפי רוב התמדת החטא. והנה התמדת התורה הוא עיקר. אמנם ילמוד דברי תורה שיש בהם ממש משניות בעומק העיון עם תוס' יו"ט ש"ס ופוסקים ותורה נביאים וכתובים וג"כ ספרי מוסר חובת הלבבות מן אחר שער היחוד עד גמירא ושל"ה במקום שאינו

רבנו הפלא יועץ

כל החוחים והקוצים, ושבחים ותהלות גדולות לנורא עלילות, והדברים עתיקים והם מפלאות תמים דעים, דברי אלהים חיים אשר נאמרו לדוד המלך ברוח הקדש, ואף כי אין אתנו יודע עמקן ורומן, ויש אשר לא ידע מאי קאמר, אפלו הכי הדברים פועלים ועושים פרי למעלה ומעשה ידינו כוננה עלינו, ובלבד שיקרא אותם במתון בלי חסרות ושגיאות, כמנהג כמה בוערים בעם שקורים אותם במרוצה בחלף וחסור ושגיאות כהנה וכהנה, חוששני להם מחטאת במקום מצוה, אם יכולים לקרא אותם כתקונם, ותהי מרוצתם רעה, וכבר כתבנו בזה לעיל בערך רנה:

יש מנהג קצת בוערים, שכשקורין אותם ברבים ואומרים מזמור אחד לכל אחד, יש שאין אמר ואין דברים אלא במזמור הנוגע לו לומר בקול רם, ולמאי דביני ביני, ידברו איש אל אחיו דברים בטלים או יושבים בטלים, הם המורים שאין קריאתם לשם שמים, אלא להראות חכמתם שיועדים לקרות מזמור תהלים, שאם קריאתם לשם מצוה, מה לי בלחש, מה לי בקול רם, ואשר לא חננו השם דעת, או לא נמצא אתו כי אם ספר תהלים, לא יבל מלהיות חוזר עליהם אפלו כמה פעמים ביום ולא יהא יושב ובטל, שהרי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (תד"ז פ"ב) שאפלו אם קורא וחוזר וקורא כל היום פסוק (בראשית ל"ב) ואחות לוטן תמנע, נותנין לו שכר כאלו עוסק בנגעים ואהלות. וכן מי שאין בידו שום ספר בשבתו בחנות ובלכתו בדרך, יוכל ללמד מזמורים השגורים בפיו, או משניות השגורות בפיו, ויחזר עליהם אפלו אלף פעמים ויקבל שכר טוב וערבה לה' כעוסק בנגעים ואהלות. ובאמת אמרו (ברכות ה, ב) אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכון לבו לשמים.

תהלים גדלה מעלתם, וכבר מוהר"י אזולאי בספר "יוסף תהלות" אסף איש טהור כמה מעלות טובות נאמרו בלמוד התהלים ויצא עתק בקצ"ר אמיץ. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ילק"ש תהלים א) שהתפלל דוד המלך עליו השלום שיהא לו שכר עליהם כעוסק בנגעים ואהלות, ומאחר שהתפלל דוד המלך שיהא חשוב כעוסק בנגעים ואהלות, נראה דמועיל למודם לתקון הברית, כמו שכתבו גורי האר"י שלמוד סדר טהרות לתקון פגם הברית. הנה כיצד, לא יגרע מצדיק ללמד כל ספר התהלים בכל שבוע מדי שבת בשבתו. ואף שכתבו הפוסקים שמי שיכול ללמד הלכות ופולפולים ועוסק בתהלים, חשוב בטול תורה לגבי דידה, מכל מקום ללמוד אותם פעם אחת בשבוע לא נאמר זה, ועת לכל חפץ. ומה גם אם קורים אותם ברבים שיתעלו, המה יעלו לרצון יותר מהעוסק בנגעים ואהלות ביחיד. וכתבו שהרגיל בספר תהלים דוחה כל מיני פרענות ופגעים רעים, מעליו ומעל בני ביתו ומעל משפחתו ומעל כל בני דורו, ומגלגל עליהם כל מיני שפע ברכות וטובות והצלחות, ולא יש דבר להגן מפני המזיקים כאמירת קדיש על תהלים. והרוצה לדבק בו יתברך ובשבחיו, ידבק ללמד בספר תהלים. ויש קבלה מאנשי שם הקדושים שמי שיש לו איזה דחק השעה או צער, או שהוא מהלך בדרך או עובר בים או בנהרות, יקרא כל התהלים בכל יום בלי הפסק בכונה והכנעה, ויראה נפלאות, וזה בדוק ומנוסה:

וכל המעלות האלו ויותר מהמה, הנה הנם להקורא אותם כתקונם, אות באות, תבה בתבה, בקול רנה ותודה ובשפל קול התחנה, כי יתן את רוחו אליהן ויבין מה שהוא מוציא בשפתיו, שהם תפלות נוראות על אויבי וצרי הנפש, ולזמר עריצים ולהכרית

רבנו המלבי"ם

צאן מרעיתו, ובעת רעה צאן עמו, בצר ובטוב לו, עד התפלה האחרונה אשר התפלל לפני מותו אחרי משח את שלמה בנו לשבת על כסא ה' למלך תחתיו, שאז נאמר כלו תפלות דוד בן ישי (ס' ע"ב), בין אשר התפלל על עצמו, בין אשר התפלל על הכלל, בין אשר התפלל על ענין מיוחד, בין אשר היה מתפלל תמיד, כל אלה אסף וחבר לעת זקנתו בספר מיוחד שיהיו מוכנים לצורך הנהגת המתבודד - כל אדם יחזה בו, כל תפלה וכל תחנה,

בית קדש הקדשים בית האוצר היקר הזה, מלא יקר כל קדש, מלא הדר כל כבוד ועוה, אוצר בתוכו כל מחמדנו אשר היו לנו מימי קדם, בעוד רוח השיר חי בפי שרי קדש, בעוד התנוסס רוח ה' על נעים זמירות ישראל עלי הגיון בכנור, בהיכלו כבוד אומר כלו, תהלות ותפלות, שירות וזמירות, אבני חפץ ופנינים, שוהם יקר ומטמונים, הון עתק ומכמונים, מאוצר המלך החסיד משיח אלהי יעקב, אשר שר לה' ואשר אליו התפלל בעת רעה

כל הודאה וכל תהלה, על כל דבר ועל כל ענין, צוקה או תשועה, צרה או רוחה, אשר יהיה ליחיד או לרבים, בתהלוכות העתים ומסבות הזמן הסוער על כל עוברי ים החיים בהמון משבריו ושאונו גליו; גם יש בו סגולות יקרות ומטמוני מסתרים מסוד ה' ליראיו, תרופות וסמי חיים, ומפתחות אל שערי שמים. ובסוף ספרו כתב אלה דברי דוד האחרונים אשר העתיקם כותב ספר שמואל ב' (ס' כ"ג), בו חתם שמו על ספרו הוודיע מהותו וענינו, עם הודעה עתידית ממלכות זרעו באחרית הימים, כמו שכתבתי בפירושי שמה.

כל עוד התהלך רוח ה' בארץ וישכון כבוד על נביאיו וחזויו, על מוצאי שכל טוב ורוח נדיבה, לדבר או לשורר ברוח הקדש, שערי האוצר הזה לא סוגרו, כי עוד הוסיפו זקני דור דור למלא אסמיו תבואת הדורות, בין שתילי ימי קדם, כמו תפלה למשה.

איש האלהים, בין מטעי אנשי הרוח הבאים אחריו, שיר המעלות לשלמה, על שושנים לבני קרח שיר ידידות על שלמה ביום חתונתו (ס' מ"ה), מזמור למנשה בן חזקיהו אחרי שב לאלהי אבותיו (ס' ס"ו), הלל הגדול על נס סנחריב, נגינות אסף על נס זה (ס' ע"ו), וכן מאיתן האזרחי, מהימן האזרחי, ידותון, ובני קרח, עד התפלות אשר יסדו בגלות בבל על שרפת המקדש ועל הגלות, עד שוב ה' את שיבת ציון בימי כורש (ס' קל"ז וס' פ"ה). גם נמצאו מזמורים רבים מדברים בדרך העיון והמחקר על ענינים שונים, על מעלת האדם (ס' ח'), על ההשגחה הפרטית (ס' ל"ו וס' קל"ח), על תכלית האדם (ס' ל"ט), על שאלת צדיק ורע לו ורשע וטוב לו (ס' י"א, ע"ג), השיר הנפלא אשר שר מישירים, אחרי נפח המליץ באפו רוח חיים ויברא לו פה ולשון וניב שפתים (ס' ע"ה), ודומיהם רבים.

מדיני חזרת הש"ץ המשך מעמוד 3

ו**כשו"ת** אגרות משה (או"ח ח"ה סימן כ' אות ט') כתב שהאיסור לדבר בשעת חזרת הש"ץ, הוא אף כשאירע ששתק הש"ץ קצת באמצע (מאיזה סיבה, מ"מ אסור לשוח גם אז), שצריך להתנהג כאילו היה צריך לצאת עתה מהש"ץ, שהרי בשביל זה נתקנה החזרה, ותקנה זו נשארה אף עתה שכל אחד מתפלל בעצמו, כמפורש בשו"ע כאן סעיף ג'. וכיון שאם לא היה יכול להתפלל בעצמו והיה יוצא בזה ששומע מהש"ץ, היה אסור להפסיק בדיבור, אף עתה אסור לו לדבר.

כג) ובחזו"א (או"ח סימן קל"ז סק"ה ד"ה נראה) כתב, שאף מי שלא שמע כל חזרת הש"ץ, ודילג מלשמוע דברים

דיני תפילת ערבית המשך מעמוד 5

שלעולם צריך לומר קדיש אחר שאמרו פסוקים, ובעלינו יש גם פסוקים וצריך קדיש אחריו. ולכן גם כשאינן יתום צריך לאומרו. אלא שכשיש יתום נהגו להניחו ליתום.

סוף זמן תפילת ערבית

יד. קריאת שמע של ערבית, מן התורה זמנה כל הלילה, אלא שמדרבנן זמנה עד חצות כדי שלא יבא לידי מכשול, ואם מתאחר וקוראה אחר חצות נקרא עובר על דברי חכמים. ובדיעבד אם איחר ולא קראה עד אחר חצות, מ"מ חייב לקראה מכיון שמן התורה מצותה כל הלילה.

ולענין תפילת ערבית נחלקו הפוסקים אם גם בזה גדרו חז"ל זמנה לכתחילה עד חצות, או שבתפילה עצמה לא חששו וזמנה לכתחילה עד עלות השחר. ומחלוקת זו הובאה במשנ"ב (סימן ק"ח ס"ק ט"ו). ולמעשה המנהג הוא להקפיד להתפלל קודם חצות.

ויותר מזה כתבו הפוסקים שאם יש באפשרותו להתפלל ערבית קודם חצות ביחידות, או אחר חצות בציבור, עדיף שיתפלל קודם חצות ביחידות.

ובדרך כלל גם קשה לדעת בוודאות שימצא מנין אחר חצות, כי על פי רוב אין מניינים קבועים בשעות אלו, רק ססומך שימצא מנין בשטיבלאך וכדו'. ולא תמיד אכן מוצא בסוף מנין. לכן בוודאי עדיף שיתפלל קודם חצות אעפ"י שהוא ביחידות.

יש לומר את הקדיש יתום והברכו שאחריו אחרי אמירת מזמור לדוד ה'.

מנהג הספרדים והחסידים לומר אחר קדיש תתקבל ש'יר למעלות אשא עיני אל ההרים'. יש שביארו⁶ שעושים כן כדי לצאת דעת רב שר שלום שיש לומר תחנון אחרי ערבית, לכן אעפ"י שאין אומרים תחנון משום סכנה מ"מ אומרים מזמור זה כדי להיפטר מהתפילה מתוך תחנונים, ובחרו במזמור זה משום שיש בו 'יוםם השמש לא יככה וירח בלילה'.

קדיש יתום

יג. לאחר שאמר הש"ץ קדיש תתקבל אומרים עלינו לשבח ואח"כ קדיש יתום. ולמנהג הספרדים והחסידים שאומרים מזמור אחר קדיש תתקבל, אומרים קדיש יתום אחר המזמור ואח"כ אומרים עלינו לשבח.

מנהג עדות המזרח שלא לומר קדיש נוסף אחר עלינו וכדעת האריז"ל, ומנהג החסידים לומר קדיש גם אחר עלינו. ומנהג יהודי מרוקו לומר אחר אמירת עלינו חצי קדיש.

אמירת ברכו בתרא הוא לאחר קדיש יתום⁷ [ונוהגים ליתן לאבל לומר את הברכו בתרא כי כח ברכו הוא כמו קדיש לענין עליית הנשמות]. והיינו למנהג ספרד הסדר הוא כך: לאחר מזמור 'אשא עיני' אומר קדיש יתום וברכו, ואז אומרים עלינו לשבח. ולמנהג אשכנז אחר אמירת עלינו לשבח אומר קדיש יתום ואח"כ ברכו.

יאף כשאינן יתום בבית הכנסת יאמרו קדיש זה, וכמבואר במשנ"ב בסי' קל"ב שקדיש שאחר עלינו טעמו הוא משום

6. כן הובא בפסקי תשובות ס' רל"ז אות ג'.

7. ובחודש אלול שאומרים מזמור לדוד ה' אורי וישעי, דעת החזו"א

נדבת הרב דוד שכטמן וב"ב שליט"א להגל היכנס בנם בכורם הבר"ח כמר יעקב לייב נ"י בעול תורה ומצות. יה"ד שיגדל לתלמיד חכם מורה הוראה בישראל ויזכר לזכותו ממנו ומכל יוצ"ח רב נחת מותו בריות נופא ונורא מעליא. ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג שמתת הבר מצווה תתקיים א"ה ביום שני י' אדר א' באולם 'הדרת תורה' (21:30) העליה לתורה תתקיים בשב"פ תצווה בביהמ"ד שוית"ו (7:30)

נדבת הרב דוד אשכולי וב"ב שליט"א בן הרב יצחק אשכולי שליט"א להגל השמחה השרויה במעונם בחולדת בנם נ"י בשעתו"מ. יה"ד שיוכר להכניסו בביתו של אא"ה בעתו ובזמנו, ולגדלו לתורה לחופה ולמעשים טובים וירוו ההורים והסבים רב נחת מכל יוצ"ח כ"י ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג הברית תתקיים א"ה ביום שיש ערב שב"פ פ' תרומה בישיבת אופקים בשעה 10:15

לע"נ הרב רפאל ב"ר מנשה הכהן ז"ל נלב"ע ט' אדר. תנצב"ה הונצח ע"י בנו הרב חיים שמואל כהן ארזי שליט"א

לע"נ מרת בלומה ב"ר אשר אנשיל ע"ה בש נלב"ע י"ג אדר א'. תנצב"ה הונצח ע"י נכדה הרב משה גליק שליט"א

צורת אמירת תהלים

על מצבו הקשה של ר' שמואל, ובדאי יועיל הדבר אם יצטרפו אף הם אל מעגל המתפללים! לפיכך, ניגשתי אל הטלפון, התקשרתי למספר מקומות תורה, וביקשתי כי יעתירו אף הם לרפואתו השלימה של הגאון.

והנה, עוד אני אוהז בידי את אפרסת הטלפון ומשוחח עם אחת הישיבות עבר במקום ראש הישיבה, ר' לייב זצ"ל, פנה אלי בתרעומת ושאל אותי: "מדוע אתה משוחח כעת בטלפון? מדוע אינך מצטרף אל אומרי התהלים?"

חשתי שלא בנוח, ומיהרתי להסביר כי אינני משוחח בענייני הפרטיים - אלא מארגן אמירת תהלים במקומות תורה נוספים, אולם ראש הישיבה לא השתכנע... "לא צריך טלפונים כעת!" - הוא אמר לי, "כעת צריך תהלים!"...

ברגע הראשון, לא ירדתי לסוף דעתו של ר' לייב. הרי אני מתקשר ומבקש להרבות אמירת תהלים! אינני גורע מכמות התפילות - אלא להיפך, מוסיף עליה...

אולם לאחר מחשבה נוספת, לאחר התבוננות עמוקה - הבנתי את כוונתו. הבנתי כי בעת צרה אין השעה מתאימה לתכניות... עת צרה אינה הזמן המתאים לחשבונות... בעת צרה צריך רק לעמוד ולהתפלל, לומר תהלים מעומק הלב, ותו לא!

"ראש הישיבה צודק!" - הבנתי. "כעת לא צריך טלפונים... כעת צריך לומר תהלים!"... זו היתה הפעם הראשונה בה הגעתי להכרה בכוחם של פרקי התהלים, ובדרך הנכונה להתייחס אליהם!

האפשרות להתפלל - אף היא זכות...

זרדי אפוא הנקודה הראשונה. עלינו לדעת כי בעת צרה אל לנו לחשב חשבונות, אל לנו לתכנן תכניות, עלינו רק לאחוז את הנשק שלנו - את ספר התהלים - ולעמוד על נפשנו!

אכן, עלינו לזכור כי גם בכדי לזכות בהזדמנות הזו, גם בכדי שתוענק לנו האפשרות לעמוד ולהתפלל - זקוקים אנו לזכויות... לעיתים, כאשר נגזרת גזירה על האדם - נגזר עליו גם שלא יוכל להתפלל... נגזר עליו כי הגזירה תתרגש עליו בחטף, ולא תהיה לו שהות להשתמש בכלי הנשק שבידו על מנת להתגונן מפניה...

גם על הנקודה הזו, עמדתי בתקופת לימודי אצל ר' לייב... שכן לאחר אותה הערה של ר' לייב, ההערה מתוכה עמדתי על האופן הראוי לאמירת תהלים חשבתי לעצמי: "הפלא ופלא! הנה למדתי כיצד להתייחס לאמירת תהלים! כאשר מורי ורבי, ר' לייב, יחלה חס וחלילה - כבר אדע כיצד עלי להתפלל! הוא הלא לימד אותי את הדרך הנכונה!"...

אולם בסופו של דבר, לא יצאה תכניתי אל הפועל... ר' לייב נפטר בחטף מהתקפת לב, ולא היתה לי שהות לומר עבורו אפילו פרק תהלים אחד... אזי למדתי, כי גם בכדי להתפלל - צריכים זכות מיוחדת... אין לסמוך על כך שנעתיר ונתפלל כאשר תתרגש צרה חלילה... יש להקדים רפואה למכה, שכן בהחלט יתכן שלאחר שתיגזר הגזירה - ייגזר גם שלא להניח לנו שהות להתפלל על ביטולה!

ואכן, את הלקח הזה אנו יכולים ללמוד מהנהגתו של אחד מתלמידי ה"חתם סופר" זצ"ל, המהר"ם א"ש. כידוע, זכה

(המשך בעמוד 11)

עוצמתו של ספר התהלים - אינה ניתנת לתיאור. העוצמה הכבירה, חומר הנפץ האדיר אשר שתל נעים זמירות ישראל בספרו הנורא - אינה נתפסת כלל במושגים שלנו. העוצמה הזו, הכח הנפלא הזה - אינו טמון דוקא בפרקי תהלים הנאמרים בהתפעלות ובכוונה מתוך שברון לב, או בספר תהלים שלם... העוצמה הכבירה הזו טמונה בכל פרק ופרק, בכל מילה ומילה מאותם מזמורים קדושים, ואפילו אם נאמרים הם ביובש ומבלי כוונה מספקת... אם עושה האדם את שלו - הקב"ה עומד כנגדו ומשלים את אשר לא עלה בידו להשלים...

ניתן לומר כי ספר התהלים הוא כמו נשק אישי המלווה את האדם בכל אשר יפנה. בכל עת צרה וצוקה, כאשר פגע או מחלה פוקדים את האדם - הוא יכול לפתוח את ספרו של דוד המלך, להתפלל ולבקש באמצעות המילים הקדושות הללו, ולמצוא נוחם ועידוד במזמורים מלאי הכיסופים והערגה.

פעם, כאשר עברתי בדיקה ביטחונית בשדה התעופה נשאלתי על ידי הבודק אם נושא אני ברשותי נשק. "כן!" - השבתי, ומיהרתי להסביר: "אני נושא בכיסי ובלבי את ספר התהלים של דוד המלך, והרי זה נשק נפלא בעל עוצמה אדירה!"...

"לא על נשק כזה שאלתי!" - השיב לי הבודק, והוסיף: "שאלתי התייחסה לנשק חם!"... אולם אני עמדתי על שלי: "אכן! ספר התהלים - הנו נשק חם! את פרקי תהלים יש לומר בחום ובהתלהבות, מלב רותח ובווער!"...

הדברים נאמרו כמובן בבדיחות מה, אולם אמת גדולה טמונה בהם. שכן אמנם, ספר התהלים - הוא הנשק היעיל ביותר, העוצמתי ביותר, אשר כוחו רב לו אפילו במקום בו לא יוכלו כל כלי הנשק שבעולם להועיל מאומה! בפרט כאשר נאמרים פרקי התהלים בחמימות ובהתלהבות - אזי כלל אין לשער ואין לתאר את עוצמתם הכבירה!

אכן, כמו בכל כלי נשק, גם בספר התהלים יש ללמוד כיצד להשתמש... אדם אשר רוכש אקדח מתקדם - לא יוכל להיעזר בו בכדי להגן על עצמו מבלי שילמד תחילה כיצד משתמשים בכלי המסוכן, וכך הדבר גם באשר לאמירת פרקי התהלים... על מנת שנוכל להשתמש בהם, על מנת שנוכל להפיק מהם את מלא עוצמתם - יש צורך ללמוד כיצד להשתמש בכוחם, ונעמוד בזה על שתי נקודות מרכזיות.

"לא צריך טלפונים... צריך תהלים!"

על הנקודה הראשונה - עמדתי בעצמי לפני עשרות שנים, בהיותי בן שש-עשרה, כאשר למדתי בישיבת "בית התלמוד" אצל מו"ר הגאון ר' לייב מאלין זצ"ל, וכך היה מעשה:

כאורו הזמן חלה אחד מראשי הישיבה - הגאון ר' שמואל חרקובר זצ"ל. מצבו היה קשה, ובהנהלת הישיבה הוחלט להפסיק את הלימודים הסדירים ולהעמיד משמרות של אומרי תהלים אשר יעתירו סביב השעון לרפואתו, וישלימו את אמירת ספר התהלים - פעם אחר פעם במשך עשרים וארבע שעות ביממה.

אני כמובן הצטרפתי אל משמרות התהלים, אולם בשלב מסוים עלה בדעתי רעיון ומיהרתי על אתר להוציאו אל הפועל. חשבתי, כי אפשר שבמקומות תורה אחרים אין יודעים

נדבת הרב מרדכי וולמן וב"ב שליט"א בן הרב משה וולמן שליט"א לרגל השמחה השוריה בעונם בנישואי בתם הכלה ח' עב"ג החתן הרב ברוך סטפנסקי ה"ו בשעט"ס. יה"ר שיעלה היוזם יפה, לתפארת כרם בית ישראל, ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג

נדבת הרב חננאל קיזיט וב"ב שליט"א לרגל השמחה השוריה בעונם בחולדת בנם יצחק נ"י בשעט"ס. יה"ר שיוזכו לגדלו לתורה לחופה ולפעשים טובים וירוו רב נחת מכל יוצ"ח כ"י ויתברכו בכל מילי דמיטב ברו"ג

"גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבך"

לפנינו מאמר יקר מפנינים ורב החשיבות בענייני חינוך הבנים, מהגאון הגדול רבי חיים פיינשטיין שליט"א ראש ישיבת 'עטרת שלמה'

משהו, או כשהילד זקוק להשקעה מיוחדת הדורשת זמן - אז הדברים האלו באים על חשבון הלימוד העצמי שלהם.

הם טוענים, שבזמן הזה הם יכולים להספיק עוד סוגיה, או לכתוב עוד "חבורה", ויצאו נפסדים בהשקעתם, ולכן הם מזניחים את הטיפול וההשקעה בילדיהם, ונדמה להם שהלימוד עם הבן בדברים פשוטים ובפרקים ידועים עוד מילדותם, כמו פרק 'ארבעה אבות' או 'הכונס' או 'אלו מציאות', שיש בזה 'ביטול תורה' לתורה של עצמם ול'שטייגען' ('לצמיחה') הפרטי שלהם.

אבל זאת טעות. הרי, אדרבה, עיקר מצוות תלמוד תורה נכתבה בתורה, שהאב מלמד את בנו, שהרי מפורש בפסוק 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם', ובגמרא בקידושין בתחילה מביאה הגמ' מקור לחיוב האב ללמד את בנו תורה מהפסוק הזה של 'ולמדתם אותם את בניכם', ורק אח"כ מוסיפה הגמ', 'דהיכא דלא אגמריה אבוה, מיחייב איהו למיגמר נפשיה', כלומר: כשלא למד הבן מאביו אז חייב הבן ללמד את עצמו. דכתיב 'ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ומפורש דעיקר החיוב של תלמוד תורה הוא ללמד תורה את הבנים.

יש לחדד ולהוסיף בזה, שכשהאבא שולח את הילדים ל'חידר', אינו נפטר מחובת החינוך. המלמדים הם רק שלוחים של האב, אבל 'חובת החינוך' ו'עול החינוך' מוטלים על האב, נמצא, שכשהוא מקדיש מזמנו ללמוד עם הילדים, אינו מבטל תורה, אלא אדרבה, מקיים מצות תלמוד תורה בהידור.

צריך לשנות את הגישה הפשוטה, שסבורים שמוסרים את הילדים למוסדות התורה, והאבות מפנים את עצמן ל'שטייגען' ('לצמיחה') הפרטי שלהם, להתעלות בתורה ויראה, ואת חינוך הילדים הם מוסרים למוסדות, ופה ושם לומדים עם הילדים, ולפעמים גם משוחחים איהו ענין, אבל החיים עצמם הם חיים נפרדים, 'החיים של הילדים', 'והחיים של האב'. הוא שולח את הילד לשיבה, ו'רוח הישיבה' היא ש'תחנך' לו את הילדים.

כי בגישה הזאת, האבא מנתק את הקשר מהילד. הרי גם בישיבה, מלבד רוח הישיבה, יש השפעת חברים, יש לו חברי חדר או חברים נוספים, ויש את הדרך מהבית לשיבה, וגם לרחוב יש הרבה מה להגיד ולהשפיע, לכן צריך שיהיה קשר. קשר - הכוונה לקשר של קיימא, קשר על גבי קשר, שהאב יהיה קשור עם בנו קשר איתן. **ויזכור** כל אב לילדים: הקב"ה נתן לך ילדים לא בשביל שיגדלו מעצמם! החינוך והצמיחה שלהם לא יבואו ב'אופן דממילא', הקב"ה נתן לך ילדים בשביל שאתה תגדל אותם ותשפיע עליהם! ולכן מוטלת החובה על האבא לפנות את זמנו עבורם, ולרוות רוב נחת מהם בס"ד.

עד כאן דברי ראש הישיבה הגר"ח פיינשטיין שליט"א.

ממוצא הדברים עולה: בכל מעשי שליחות, הכלל הוא שעדיף שאדם יקיים את המצוה בעצמו ש'מצוה בו יותר מבשלוחו'. בחינוך הילדים עולים מדריגה - שזו לא רק 'מצוה בו' אלא 'חובה בו' יותר מבשלוחו. ולמעלה מזה: באמת עיקר ענין החינוך מתקיים בעיקר בהורים עצמם ואי אפשר בכלל למוסרו לשליח!!! ואפשר לומר במליצה: 'מילי דאורייתא (דברי חינוך התורה) לא מימסרן (נמסרים) לשליח'.

הקב"ה, נותן התורה ומברך בבנים, יתן לכל עמו את הכוחות ואת הסייעתא דשמיא לקיים את החינוך כפי עיקר חיובו.

"וראה בנים לבניך שלום על ישראל".

ראשית, יש לדעת ולזכור, שחינוך אינו מגיע על ידי שמלמדים את הילדים לעשות פעולות גרידא. זה חיקוי, זה אינו חינוך. חינוך זו האווירה אותה הילד נוחל מכל הוויית ההורים, הילד קולט וסופג את הלב ואת הפנימיות של מעשי האב, הוא סופג מה חשוב ומה לא חשוב, מה עיקר ומה טפל, ולכן החדרת והנחלת החשיבות של הדברים היא זו המחנכת את הילדים. וההנחלה הזו תלויה במה שאצל ההורים עצמם, ובפנימיותם - זה מה שחשוב להם וזה היקר בעיניהם.

כשביל להחדיר בילד יראת שמים אמיתית, צריך קודם כל שלהורים תהיה יראת שמים אמיתית, ואם רוצים להחדיר בילדים שתורה זה הדבר היחידי שחשוב בעולם, זה שייך רק אם גם אצל האבא זו ההשגה הפנימית שלו, ורק אם הוא בעצמו ובפנימיותו מחשיב רק את לימוד התורה, אז הוא יכול להנחיל להחדיר זאת גם לילדיו.

רכנו ה'בית הלוי' אומר ביאור בדברי חז"ל על הפסוק בתהלים "אֲשֶׁרִי אִישׁ יֵאֵשׁ יָרָא אֶת ה' בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד גְּבוּר פְּאָרֶץ יְהִיה זְרַעו דוֹר יִשְׂרָיִם יִבְרָךְ", שדורשים חז"ל "במצוותיו - ולא בשכר מצוותיו", שאימתי מובטח לו לאדם שגיבור בארץ יהיה זרעו ודור ישרים יבורך, כשיהא חפצו במצוות בעצמן, ולא כשחפץ בהם בעבור שכר המצווה. ויש להבין מה גרע אם חפץ במצוה בשביל שכרה וכי בשביל זה יגרע חלקו.

ביאר בזה מרן ה'בית הלוי' זצוק"ל, כי הטעם שהירא את ה' ובמצוותיו חפץ מאד זוכה לדור ישרים מבורך, הוא מפני שבניו יורשים ממנו את מידת היראת שמים והחפץ במצוות. והוסיף ה'בית הלוי' וביאר, כי הבנים אינם יורשים את 'הפעולות' של אביהם, כי אם את 'התכונות' של אביהם, ועל כן, אם אביהם היה חפץ במצוות, מפני שהיה ירא את השם, אז התכונה שירשים הבנים, היא את תכונת ה'יראת שמים', וממילא מובטח לו ש'גיבור בארץ יהיה זרעו'.

אבל אם הוא עצמו עשה את המצוות לא מפני שהיה ירא את ה', אלא מפני שהבין שכדאי הוא הדבר, והבינו מדעו כי השכר המובטח על עשיית המצוה הוא דבר טוב וכדאי - נמצא שעשה המצוות מחמת אהבת השכר. אם כן, בניו יורשים ממנו את 'תכונת אהבת השכר', ויהיו אוהבי שכר כמוהו. אבל מי הבטיחו, שגם הם יבקשו שכר של מצוות, ויבינו שההשקעה הטובה ביותר היא ההשקעה בשכר גן עדן?

ורכנו מרן הגר"ח מבריסק זצוק"ל היה מחדד את הדברים והיה אומר, כי יתכן והאבא היה צדיק גדול, והבן מחמת זה גופא "וועט אוף רייסן א בנק" (באידיש) 'פרוץ לבנק לגנוב, היכי דמי? אמר מרן הגר"ח, כי אם האבא עשה את המצוות מתוך חשבונות של שכר וריוח של גן עדן, ולא מתוך יראת שמים, כי אז האבא בעשייתו את המצוות, הנחיל לבנו שרווחים זה התכלית, והבן קיבל מאביו שהתכלית זה להרוויח. אלא מאי, סיים מרן הגר"ח, האבא היה סוחר מוצלח והבין מה ריוח נכון, והבן אינו חכם דיו, אינו מבין מהו רווח כדאי...

והנה, בשביל חינוך יש צורך בעוד דבר נוסף, צריך לתת את הדעת על הילדים, להשקיע בהם, לשקוד על טובתם ועל תקנתם, להקדיש את מלא הזמן הנדרש בשביל לחנכם. יש אברכים עמלי תורה ששקועים בלימוד, ומרגישים כי אם יקדישו את זמנם ללמוד עם הילדים, או יעמדו בקשר עם המלמדים לראות ולעקוב איך ההתקדמות של הילדים, איך הם מתנהגים, האם צריך לשפר

בחיוב משתה ושמחה בפורים קטן ובפורים קטן המשולש

ממתני' דהיה כותבה דורשה ומגיהה, ואם נימא דימי משתה ושמחה נאמר על היום בלחוד, א"כ נימא דמתני' איירי בשכתב בליל הפורים, עיי"ש מה שיישב.

עוד מצינו בשפת אמת ד"ו: שהקשה על מה שכתבו תוס' דיש שנהגו לעשות משתה ושמחה בראשון, דהרי מבואר בסוגיא התם לגבי סדר פרשיות דלמ"ד זה וזה שווין, היינו שבאם קראו בראשון אי"צ לשוב ולקרוא בשני, וא"כ נימא דהוא הדין לגבי משתה ושמחה דיוצא בראשון ולא שיצטרך לעשות בשניהם.

ומבואר ד'ימי משתה ושמחה' אינו רק בניהוג הגברא וחוביו, אלא זו הגדרת עצם היום, וזהו האוסר בהספד ותענית ואף אוסר במלאכה אם היה אסור במלאכה, ומש"כ איסורים אלו נוהגים בלילה כביום, הגם שחובת הגברא בסעודת פורים יש לה להיעשות ביום ולא בלילה.

ומטעם זה יש לאסור בהספד ותענית אף באדר הראשון ע"פ המבואר בביאור הגר"א (ס' תקס"ח) דאדר הראשון גם חשוב "אדר", ודברים הנוגעים לעצם היום נוהגים בשניהם ומדינא דימי משתה ושמחה.

ביאור מחלוקת התוס' והר"ן ושיטת המנהגים.

אך דנחלקו התוס' והר"ן בדין החיובי דמשתה ושמחה, דהתוס' סברי דזה נוגע לחיוב הגברא לנהוג ביום הפורים, ומש"כ אינו נוהג אלא באדר השני ככל דיני הפורים, והגם דאיסור הספד ותענית הינו בעצם הימים ד"ד וט"ו אדר ונוהגים גם בראשון, אך משתה ושמחה שווים לשאר דיני היום כקריאת המגילה ומתנות לאביונים הנוהגות בשני בלבד.

אולם הר"ן פליג בזה וסבר דעיצומו של יום כיום משתה ושמחה מצריך ניהוג ע"י סעודה וכד', ומש"כ גם זה נוהג בראשון כאיסור הספד ותענית, ולא שייך לומר דיצא יד"ח במשתה ושמחה דעבד בראשון ולא יצטרך לעשות בשני כקושיית השפ"א, דכיון דחיובו מעיצומו של יום והיום הרי חוזר על עצמו בב' האדרים, שוב יש לו לעשות משתה ושמחה בשניהם.

ובזה יש לבאר עוד, דהנה הר"ן שם כד כתב לחייב משתה ושמחה בראשון, הוסיף וז"ל ואסור בהספד ותענית משמחה ומשתה נפיק כדאמר' בגמ' ד"ה: שמחה מלמד שאסור בהספד משתה מלמד שאסור בתענית, והיינו עיקר חיוביה דסעודה יתירה דאמרינן מיחייב איניש לבסומי בפוריא, או אפשר דאמר' דמדרבנן בעלמא הוא ולא מעיקר חיובא הוא, וקרוב הדבר גם כן שראוי להרבות בסעודה ב"ד שבראשון, עכ"ל, היינו שנסתפק אם חובת משתה ושמחה דהיא הסעודה יתירה וחייב איניש, הינה מדברי קבלה או דילמא היא מדרבנן ולא מעיקר חיובא, ומדבריו מתבאר דלהצד דמדרבנן בלבד אין לחייב באדר הראשון, ומכריע דקרוב הדבר שראוי להרבות בראשון, או משום דאי"ז מדרבנן או דגם אם הוא מדרבנן מ"מ מחייב בראשון, והדברים סתומים, ולדברינו יש לומר דהנידון הוא אם חובת המשחה ושמחה הינה מעיצומו של יום לחייב אף בראשון אם לאו, ולזה כתב דאם יסוד הדין מדברי קבלה, אזי זה מעיצומו של יום כיום משתה ושמחה, משא"כ אם הוא מדרבנן בלבד, מסתבר דהוא דין הגברא בלחוד ומש"כ אין לחייב בראשון, והכריע דקרוב לחייב בראשון, או משום דמד"ק נינהו, או משום דאף אם מדרבנן מ"מ חז"ל הגדירו בזה את היום משתה ושמחה דכך מנהג היום בעצמותו, ועיין.

ובפשטות שיטת המנהגים שהובאה לעיל דנוהג בכל פורים משתה ושמחה בשני הימים, הינה לדרכו של הר"ן,

כמה נידונים בדיני פורים קטן.

הרמ"א ס' תרצ"ז הביא להשיטות דחייב להרבות במשתה ובשמחה ב"ד שבאדר הראשון, וכתב דאין נוהגין כן, אולם מ"מ ירבה קצת בסעודה כדי לצאת ידי המחמירים, ע"כ. ויל"ע להמבואר ברמ"א ס' תרצ"ה ס"א דמ"מ גם בלילה ישמח וירבה קצת בסעודה, היינו דגם בליל פורים יש חיוב שמחה, האם כמו"כ בליל פורים קטן יש לדין זה דישמח וירבה קצת בסעודה, וראיתי מובא מהגר"ח ק"צ ז"ל דאין הלכה זו נוהגת בפורים קטן, ויל"ע ביסוד הדין.

בהאי שתא דט"ו אדר ראשון חל בשבת יל"ע להשיטות דהכרכים חייבים במשתה ושמחה בפורים קטן בט"ו, (כפשטות הדברים מלבד שיטת הפמ"ג דאף הכרכים נוהגים משתה ושמחה ב"ד והובא במשנ"ב וצע"ג ואכמ"ל) האם כמו שנפסק להלכה בפורים המשולש דנוהגים משתה ושמחה ביום א', כמו"כ נימא דגם בפורים קטן ינהוג משתה ושמחה ביום א'.

עוד יש לדון בזה, להשיטות דחייבים אף הפרזים במשתה ושמחה בפורים קטן בשני הימים, וכמו שהביא הרמ"א בשם המנהגים לגבי פורים דכל שנה ד'חייב במשתה ושמחה קצת בשני הימים' סברי הני דהוא הדין בפורים קטן, (כ"כ הסמ"ק, והרבנו פרץ נסתפק בזה, והובאו דבריהם בכמה וכמה פוסקים) האם נימא דבהאי שתא ינהגו כן אף ביום א', וראיתי מובא בשם ספר נימוקי או"ח ס' תרפ"ח שהביא מהעולת שמואל ס' ק"י דבפורים המשולש יש להפרזים לנהוג ביום א' כבני הכרכים, אך נידון דידן הוא בדין זה לגבי פורים קטן.

ויל"ע ביסוד הנידון אם נוהג משתה ושמחה בראשון ואם נוהג בשני הימים אם לאו,

מחלוקת תוס' והר"ן אם חייב כמשתה ושמחה בראשון ומה דצ"ע בזה.

איתא בגמ' מגילה ד": אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא מקרא מגילה ומתנות לאביונים, ומדקדקת הגמ' הא לענין הספד ותענית זה וזה שווין, ובתוס' שם הביאו דיש נוהגין אף משתה ושמחה בראשון ודקדקו כן מדלא תני למשתה ושמחה בהדי מקרא מגילה ומתנות לאביונים הנוהגות בשני בלחוד, אולם התוס' דחו דבריהם דא"כ היה לה לגמ' לומר הא לענין משתה ושמחה זוז"ש, ומדנקטה לאיסור הספד ותענית מבואר דלא נוהגין משתה ושמחה בהו, אך הר"ן על אתר כתב כהיש נוהגין דתוס' דנוהג משתה ושמחה וביאר לן דהמקור לאיסור הספד ותענית מבואר שם בד"ה: מקרא דמשתה ושמחה וא"כ לא ניתן להפריד ביניהם וכלול חובת משתה ושמחה בדברי הגמ' דלענין בספד ותענית זוז"ש.

וצ"ע בשיטת התוס' דמחד נוהג איסור הספד ותענית ומאיך אינו נוהג חיוב משתה ושמחה על אף שמקור האיסור הנו מקרא דמשתה ושמחה, האיך ניתן להפריד בין הדבקים וכדהקשה הר"ן. (והגר"א בביאוריו ביאר באופן אחר ואכמ"ל)

ובדעת הר"ן חזינו דמשתה ושמחה ואיסור הספד ותענית מיתלי תלי זה בזה ומש"כ הכריח דנוהג משתה ושמחה בראשון, אולם הא גופא צ"ע מאי שנא משתה ושמחה משאר מצוות הפורים הנוהגות בשני בלחוד.

גדר 'ימי משתה ושמחה'.

והנראה בזה בהקדם הגדרת הדין ד'ימי משתה ושמחה", דהנה הטורי אבן מגילה ד": הקשה אמה דאיתא התם דסעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא יד"ח מקרא ד'ימי' משתה ושמחה, דא"כ לא ליאסר בהספד ותענית בליל הפורים, ועוד הקשה שם מדהירושלמי הוכיח להיתר מלאכה ביום הפורים

דמכיון ואיסור הספד ותענית נוהג בשני הימים לכו"ע, בהכרח דעל שני הימים נאמר 'משתה ושמה' ויליף לה מקרא ד'לעשות אותם ימי משתה ושמה' כמבואר בדבריו, והגם שאין לשאר דיני ימי הפורים בשני הימים, אך שאני הא דזה הוא עצמו של יום ומחייב ניהוג של משתה ושמה.

העולה מן הדברים.

נמצא דהמחייב משתה ושמה בפורים קטן וכמו"כ בכל פורים בשני הימים כהמנהגים, יסודו בעיצומו של יום כיום משתה ושמה ומחמת כן מחוייב הגברא לנהוג כן, והחולקים סברי דחיובי הגברא אינם מחמת עיצומו של יום ומשו"כ נוהג רק באדר השני, ורק איסור הספד ותענית נובע מעיצומו של יום ונוהג בשני הימים ובאדר ראשון.

והשיטות דסברי שנוהג משתה ושמה בפורים קטן לכל אחד ביומיה ולא נוהג של זה בזה, היינו משום דמחד הן מודו דהיום משתה ושמה מחייב ניהוג של שמחה ומשו"כ אף באדר ראשון נוהג זה, ורק דחולקים הם שאין שני הימים בכלל 'ימי משתה ושמה', ומה דאסורים בהספד ותענית בתרוויהו זהו מדינא דמגילת תענית וכדכתב הגר"א בביאוריו, ולפי"ז בהכרח שחולקים הם על דעת המנהגים.

ביאור הנידון אם לרחות משתה ושמה בפורים קטן וכן בפורים המשולש להפזים, ליום א'.

וניהדר לרישא, דהנידון אם לחייב לבני הכרכים בהאי שתא במשתה ושמה ביום א' כבפורים המשולש, והנידון

האם לדעת המנהגים בפורים המשולש יחוייבו הפרזים במשתה ושמה ביום א', וכן אם בפורים קטן המשולש יחוייבו כן, (להמחייבים לכו"ע בשני הימים אף בפורים קטן) יסודו אחד, האם הא דנדחה 'משתה ושמה' ליום א' ומקורו מהירושלמי, זהו רק במה שנוגע לחיובי הגברא דיש לו לדחותם ליום א', אולם מה שנוגע מעיצומו של יום בזה לא דחינן ליום א', ולפי"ז להמתבאר דכל חובת הפרזים במשתה ושמה בט"ו וכן החיוב במשתה ושמה בפורים קטן לכו"ע, יסודה מחמת עיצומו של יום, בזה לא דחינן ליום א'.

אולם לפמש"כ בנימוקי או"ח בשם העולת שמואל לחייב לבני הפורים במשתה ושמה ביום א' בפורים המשולש, בהכרח שגם חיובים הנובעים מעצמות היום נדחים הם ליום א', וממילא אף בפורים קטן המשולש ינהגו בני הכרכים והפרזים משתה ושמה ביום א', (להשיטות שחייבים במשתה ושמה בראשון בשני הימים)

דין ליל הפורים בפורים קטן.

וכמו"כ לגבי מה שכתב הרמ"א לחייב אף בליל הפורים בשמחה ובסעודה כנ"ל, יסוד הדין הינו מחמת עיצומו של יום כיום משתה ושמה שזה להמתבאר לעיל שייך כבר בליל הפורים ומשו"כ אסור הוא בהספד ותענית, ומכיון דהדינים הנובעים מעיצומו של יום נוהגים אף בראשון, שוב להשיטות שחייב במשתה ושמה בראשון, כמו"כ לכאן יש לנהוג כן אף בליל הפורים.

צורת אמירת תהלים המשך מעמוד 8

בזכויות מיוחדות, בטיעונים כבדי משקל - "הבא זכות והפטר!" אכן הדרך הישרה היא - "לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה", כאשר תפילה זו קרובה היא להתקבל לרצון ולהגן עליו מפני כל צרה וצוקה!

דוגמא לכך: לפני מלחמת ששת הימים היתה בארץ הקודש התעוררות עצומה וחזיקו גדול לתשובה ולתפילה, גם בתפוצות הרבו יהודים להעתיך לשלומם של יושבי הארץ, והתוצאות ניכרו היטב בשטח... היתה זו מלחמה ניסית כפשוטו ממשי! הצלה עצומה - בששה ימים, מעל לדרך הטבע!

לעומת זאת, לפני השואה הנוראה - לא היתה התעוררות כה גדולה... איש לא האמין כי עלולה להתרחש זוועה כה נוראה, רבים מיאנו להכיר במציאות - גם כאשר טפחה על פניהם, ולפיכך לא התחזקו בתפילות ובתחנונים... לא נקבעו ימי תפילה ועצרות התעוררות... וגם כאן, רח"ל, ניכרו התוצאות היטב... שואה נוראה, גזירה איומה אשר כמותה לא ידע עם ישראל זה דורות רבים!

וכיצד אכן נעלמה מעיניהם של יהודי אירופה הרעה הממששת ובאה? כלום טחו עיניהם מראות? התשובה היא פשוטה: מאחר וכבר נגזרה גזירה - סימא הקב"ה את עיניהם, ומנע מהם את האפשרות להתפלל ולקרוע בתחנוניהם את רוע גזר הדין!

ואפשר, שניתן למצוא סמך לדברים בפסוק אותו אמר דוד המלך בתהילותיו: "עת לעשות לה" - הפרו תורתך... כאשר "עת לעשות לה", כאשר הקב"ה רוצה להביא לעולם איו פורענות חלילה, או כאשר נגזרת גזירה רעה על קהל או עדה - "הפרו תורתך"... הקב"ה מונע מהאדם את האפשרות להתחנן לפניו ולזעוק פרקי תהלים, פרקי תורה... כי אף זה הוא חלק מרוע הגזירה!

על כן, יתעורר כל אחד ואחד מאתנו לאחוז בפלך התפילה עוד לפני שמתרגשת חלילה צרה על ביתו, יקדים רפואה למכה, ואזי יוכל לנצל היטב את כוחם הכביר של מזמורי התהלים ולהיושע על ידם תשועת עולמים לכל מילי דמיטב.

(נפש שמשון, תהלים)

ה"חתם סופר" לבריאות איתנה עד גיל מבוגר. רק בסוף ימיו הוא חלה למשך תקופה קצרה, ולאחריה נסתלק לבית עולמו בשיבה טובה.

אין ספק. ה"חתם סופר" היה גדול וקדוש, ובודאי זכויותיו הן אלו אשר בעטיין הוא זכה לשיבה טובה ולאריכות ימים. אולם ראיתי פעם בכתבי המהר"ם א"ש, כי הוא כותב בערך בלשון זו: "במשך עשרים וחמש שנה השתתחתי על הרצפה כל יום, להתפלל על אריכות ימיו של מורי ורבי החת"ס!"...

כלומר: המהר"ם א"ש לא חיכה עד אשר יחלה רבו חלילה... הוא לא הסתמך על כך שיתפלל עליו כאשר יהיה צורך מידי באותן תפילות... הוא הבין כי אפשר שכאשר תיגור כבר הגזירה - לא תינתן שהות מספקת בכדי להתפלל עליה ולבטלה... לפיכך הוא הקדים רפואה למכה, ובמשך עשרים וחמש שנה העתיר והתחנן מדי יום ביומו על בריאותו ואריכות ימיו של רבו הגדול! זוהי הדרך הנכונה והראויה!

אולם אנחנו... אנו נזכרים לומר תהלים רק לאחר שפוקדת אותנו הצרה... רק לאחר שישנו חולה בבית רח"ל, לאחר שפורצת שריפה ואנו מבקשים לכבותה... באופן זה, לרוע המצב, אנו מוצאים לעיתים כי כבר מאוחר מדי... כעת כבר לא ניתן לבטל את הגזירה... לפעמים מדובר כבר לאחר מעשה...

לכן, הלקח החשוב, הנקודה השניה עליה עלינו להקפיד אם רוצים אנו אמנם לנצל כראוי את כוחם הכביר של פרקי התהלים - היא: להקדים ולהתפלל עוד לפני שפוקדת אותנו הצרה! להקדים רפואה למכה! להתפלל על בריאותנו ובריאות משפחתנו - לפני שהמחלה באה בשערנו, להתפלל על חינוך הילדים - לפני שנדלקות המנורות האדומות, להתפלל על פרנסה - עוד לפני שצינורות השפע נחסמים חלילה, וכך בכל תחום מתחומי החיים!

ובאמת, חידוש זה - מבואר כבר בדברי הגמרא במסכת שבת (לב ע"א), שם שנינו: "אמר רב יצחק בריה דרב יהודה: לעולם יבקש אדם רחמים שלא יחלה, שאם יחלה - אומרים לו: הבא זכות והפטר."

כאשר כבר פוקד החולי את האדם, כאשר התרגשה עליו כבר הגזירה - קשה עד מאוד להינצל... אז - יש צורך

נדבת הרב יוסף צבי שולץ וב"ב שליט"א חתן הרב משה וולמן שליט"א, לרגל היכנס בנייה הבו"ח כמר שמואל ג'ו והבד"ח כמר נתנאל ג'ו בעול תורה ומצות. יד"ר שיגדלו לתלמידי חכמים מורי הוראה בישראל ויזכו ההורים והסבים לרוות מהם ומכל יוצ"ח רב נחת מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. ויתברכו בכל מילי דמיטב ברי"ג העליה לתורה בשב"ק בביהמ"ד קויתו ה' (7:30)

א-ל נא רפא נא לה

הציבור נקרא להמשיך והעמיד בתפילה ובתחנונים לרפואתה השלימה והמהירה של הרבנית מרת **תרצה בת קריינדל** תליט"א
אשת חבר למורנו הגר"י טשזנר שליט"א
הזקוקה לרחמי שמים מרובים בתושי"י
ותן א-ל כבוד לא יאמא חפילת רבים

לדעת לחיות!

מה מברכים על שקרים המצופים שוקולד?
כאילו מקרים לא מברכים על שחיתת מים?
אילו משקאות דינם כמים לענין הנ"ל?
כמה מים ניתן להוסיף ליין וישאר ברכתו 'הגפן'?
על איזה מיץ ענבים מברכים ברכת 'שהכל'?
מה מברכים על 'גרעינים לבנים'?
'ויתן אל לבו מבלי לעבור פי ה', וללמוד דיני התורה ...
ומי שאינו כקי ממש בהלכות ברכת הנהנין,
אינו בתורת האדם הישראלי.
(שירת רבש (חא ורשה י"א).

הצטרף עכשיו לשיעור משנ"כ

בהלכות ברכת הפירות

ותקנה לך הלכות נחוצות

עת צרה היא ליעקב וממנה יוושע

בסייעתא דשמיא ניכרים היטב החיזוקים בקהילתנו
בהוראת ובעצת רבותינו שליט"א
ואין מזרזין אלא למזרזין
להמשיך ולהתחזק בתפילות הקבועות
בכתי כנסיות בזמן ובקביעות מקום
ובתפילות פרטיות
באמירת התהילים היומי לפי ימי החודש
והשי"ת ישמע שוועתינו ויקבל תפילותינו כרחמים יחוס
וירחם ויחיש עת פדיון כב"א

כליל שבת קודש בין קבלת שבת למעריב

ישאו דברים הרבנים הגאונים

אילת השדה - מודנו מרא דאורי' שליט"א | זכרון אליהו - הרב אליהו
שטראה שליט"א | קויתו ה' (א) - הרב יהונתן פרימאן שליט"א | שוה"ה -
הרב יהונתן פרימאן שליט"א | תפארת תורה - הרב אליהו טשזנר שליט"א

ניתן להאזין לשיחות ודרשות מרבני הקהילה שליט"א

בטלפון 0799-400-442

מזל טוב וגדי' יאה

נדבת ידידנו היקר והאהוב מאד
העומד לימין מורנו הרב שליט"א בכל זמן ועת במסירות נפלאה
ומסייע בכל ליבו ומאודו למען הוצאת דברי רבותינו נבג"ם
ושיבדלחט"א רבותינו שליט"א לאור עולם, תמיד במאור
פנים ובגפש חפצה
מוקיר ורחים רבנן ואיהו גופיה צורבא מרבנן
ה"ה הרב **משה בן שטרית** וב"ב שליט"א
לרגל השמחה השרויה במעונם
בנישואי בנם החתן המפואר שמו הולך לפניו
הבחור החשוב **נעם חנניה בן יעל מרים** ה"ו
עב"ג הכלה המהוללה **אביה בת מוריה** תחי'
נברכם שיעלה הזיווג יפה ויהיה הבית משכן לשכינה, בית
גדול לה' ולתורתו, ויזכו ההורים החשובים לרוות מהם ומכל
יוצ"ח רב נחת דקדושה מתוך בריאות איתנה, אושר ושמחה,
מנוחת הדעת וסייעתא דשמיא בכל העניינים, אכ"ר
החתונה תקיים א"ה ביום שלישי י"א אדר א' באולם
'פאלאסיו' רח' הבנאים 23

לאזהבו ושוחרי התורה בקהילתנו הק'
הצגאים לשעויע דבר ה'
וחפצים לדעת את הדרך ילכו בה
ואת הצעשה אשר יעשוון
שמחים אנו להגיש
את זמני ונושאי השיעורים
הנמסרים בימי השובבי"ם מפי
מודנו הגר"י טשזנר שליט"א

הלכות ברכת הפירות
ביום א' - ה' בשעה 21:00 - 20:30
בביהמ"ד קויתו ה' (הכל שמואל)

הלכות טהרה
בכל ליל שישי בשעה 22:15 - 23:00
בביהמ"ד 'שערו תפילה'

ענייני תפילה
בכל מוצאי שבת קודש בשעה 21:15 - 20:30
בביהמ"ד קויתו ה'

ולא יהיה עסק כל העולם
אלא לדעת את ה' בלבד
כי מלאה הארץ דעה את ה'
כמים לים מכסים
בנדבת התורה

לתשומת לב הוצאות הדפסת הגליון מרובות. לתרומות,

הקדשות והנצחות 0527679598 או בנדרים פלוס:

עניינים נחוצים - תורת רבותינו שבדרום

ברכת מזל טוב שלוחה בזאת לנערי ה"בר מצוה" החשובים
המסייעים רבות לבית מדרשנו ובפרט עמלים מידי יום
שישי בסידור המפות לכבוד ולתפארת שבת קודש
הבה"ח יניק וחכים שמואל ג'ו
והבה"ח יניק וחכים נתנאל ג'ו
בני ידידנו היקר מאד הרב יוסף צבי שולץ שליט"א
לרגל הכנסם בעול תורה ומצוות
ברכותינו שיזכו לגדול ולהתעלות לתפארת בית ישראל
כשאיפת הוריהם וזקניהם החשובים ויצליחו בכל מעשה
ידיהם ובכל אשר יפנו יצליחו וישכילו

המאחלים

הגבאים והמתפללים